اوچراشو

یاکه

گلعذار

رومان.

(یازلغان: ۱۹۰۲نچی یل ۲۲نچی اییول. عثمان آولی.)

ایکنچی طبعی.

کتبخانهٔ شخصی
رستم سعید اوغلی عمران
(u.u8686@gmail.com)

اثرنڭ تکرار باصلرو وترجمه حقلری محررینه مخصوصدر.

Казань, Типографія И. Н. Харитонова, 1911 г.

Лито-Типографія

И. Н. ХАРИТОНОВА.

КАЗАНЬ. 1911.

I

اییو، یاش وقتده تورلی اشلر اوچری، مین اوزم الگه‌ری آندی بختلرگه، اوچراشولرغه خیالات دیب‌گنه قاری ایدم» دیب، عبدالله افندی بزنڭ سوزگه قاتوشدی. بز، بیش آلتی ایبده‌ش برله‌ن، تورلیمز تورلی یاقغه‌طارالورغه وقت ینه باشلاغانغه، قزاننڭ بر باقچه‌سینه چای اچه‌رگه جییلغان ایدك. ئلیگی عبدالله افندی بزنی بر آز قاراب یورگاندن صوڭ، بزگه کیلوب قوشلوب چای‌اچه باشلادی هم بزنڭ سویله‌شه‌طورغان‌سوزگه‌ده‌قاتوشدی. سویله‌گان سوزلرمز اویله‌نو، قز آلو، خاتون طابو، محبت‌کبی اشلر ایدی. تورلیمز تورلیچه سویله‌گاندن صوڭ عبدالله افندیده اوزینڭ باشندن اوتکان واقعه‌نی شول‌ره‌وشچه سویله‌رگه طوتوندی:

— «مین یاش وقتده اوزمچه بر آز مسلمانچه اوقوغاندن صوڭ بعض کشیلرنڭ ئه‌یتولرینی طڭلاب روسچه اوقورغه طوتوندم. مینم یاشده‌گی (اول آراده یاشم ۱۹ده ایدی) کشیلرگه کروب اوقورلق هیچ مکتب یوق ایدی. بارا طورا قزان دار المعلمیننه کره‌چك بولدم، هم‌کردم. آنده‌اوقودم. فکرلر باشقاردی. الگه‌ری مدرسه‌ده وقتده خلقنی ایکیگه‌گنه بولب ایڭ عالی بولوگی شاکرد، آندن قالغانلری همه‌سی موژیك دیب یورگانلرم درست توگللکی

بلنه باشلادی. مدرسه‌ده وقتم: «انساننڭ حقیقتی حیوان ناطق، ایشه‌کنڭ حیوان صاهل، فلان‌نقی فلان» دیب‌اوقولرم برله‌ن بتون دنیاده‌غی نرسه‌نی بلهم دیب هوالانوب یوروومده برده‌اشکه یارارلق توگللکینی بلدم. مدرسه‌ده وقتده، مسجدگه کروب فوراشکه‌سینی آرتقه کییوب نمازینی اوقوغان پالیتسییسکینی کورگانده نی قدر حمیت اسلامیه‌م آرتوب شادلانغان بولسه‌مده، اشکولاده اوقوغاچ آنڭ آلای اوقووندنده اسلامیتکه آرتق فائده یوقلغینی بلدم. اشکولاده روس محررلرینڭ تورلی کتابلرینی اوقودم. تورگینف، تولستوی، دوستایڤسکی، غانچاروف کبی زور محررلرنڭ اثرلرنده البته اوقومی قالمادم. بوکتابلر بیك فائده‌لی بولسه‌لرده، باشمنیده بیك آز چوالتمادیلر. مین تورلی فکرلر برله‌ن یوده‌ب چغا ایدم. خلقغه فائده ایته‌رگه فلان ایته‌رگه فلان دیب سویله‌ب، قایسی به‌یره‌م کیچلرنده بتون توننی یوقلامایچه اوتکه‌ره ایدك. بر وقتده آولده موژیك بولوب صوقا صوقالاب طورو تییش کبی کورنه ایدی. ایکنچی بر وقتده معلم بولوب خلقنی اوقوتو کیره‌ك کبی بلنه ایدی. بعض وقتده آقچه یاصاب یا یاصالغانینه خواجه بولوب تورلی یاقدن یاردم ایتو فکرینه کیله ایدك. فرض برله‌ن ئلله نیلر اشلی ایدك. بالفعل کوزگه کورنگان اش یوق ایدی.

بلمیم حسی رومانلر بیك کوب اوقوغانغه، بلمیم جدی‌ره‌ك کتابلر اوقوغانغه، بلمیم باشمدن تورلی اشلر کیچوب بالالقدن کشیلککه کوچکانگه، محبت، عشق کبی نرسه‌لرگه بیك آز اشانا ایدم. شرقده‌گی بر کور و بر له‌ن عاشق بولغان کشیلرگه، یاڤروپاده‌غی بر قزنڭ بر سوزی یا بر حرکتی اوچون بولغان دوئللرگه جنون‌گنه دیب قاری ایدم. بو قاراولرمنی حق فلان دیب کشیگه قبول

ایتدرورگه تله‌و قایا، بلکه هر وقتده اوزمنک شوندی حسلردن غافل بولویمه قایغرا ایدم، همده دنیا طورمشینک راحتی فامیلیا سعادتنده‌گنه بولغانغه، اولده محبت برله‌ن گنه طابلغانغه کوکلمدن هر وقت اوزمنک ضعفمنی بلوب محزون بولا ایدم. مین بر قزنی سویونی، تله‌سه ماتور بولسون تله‌سه بولماسون، تله‌سه اخلاقلی بولسون تله‌سه بولماسون بیك زور بختدن صانی ایدم. لکن اوزمنک هیچ بر وقت شوندی محبت فلان برله‌ن مبتلالنوومنی اویلیده آلمی ایدم. مینم اوزمنی سویه‌لر ایدی ـ مین سویوله ایدم، اما، هیچ بر وقتده «یوزینی کورورگه محتاج بولوب، یایسه سینسز آشیده آلمیم اچه‌ده آلمیم، بتون یوزم صارغایدی» سوزلری برله‌ن تعبیر قیلورلق سویو مینم طرفمدن یوق ایدی. مین اوزم بولسه شول سویو برله سویه‌سم کیله ایدی. مینمچه سویو بولسه شوندی بولسون، آنک حقنده همه باشقه اشلر خاطردن چقسون، هم سویوچی کشی شول سویونک‌گنه قلی بولسون!... یاش وقتلرده حکایه‌لرده اوقوغان بر ارو برله‌ن سویدره طورغان کیمپرلرنک، بو زمانه‌ده چقغان گیپناتیزمه‌نکده سویو اوچون تاثیری یوقلغینه بیك کیفم کیته ایدی. قصقه‌سی‌غنه مین سویولو، بیگره‌ك سویونی نی قدر تله‌سه‌مده عمرمده بولمایه‌چق دیب اشانوب قویغان ایدم؛ شونک اوچون خاتون آلو حقنده فکرم بتونله‌ی باشقه ایدی. عمرمده بر کشینیده سویو احتمالم یوقغه، کیله‌چکده‌گی بالالریمه آنا بولورغه یارارلق هم آنلرنی تربیه قیلورلق، توسکه چیبه‌ر توگلگنه بر خاتون آلو ایدی. بوندی خاتوننی طابقانچی ازله‌یه‌چك ایدم؛ آندن آری اویله‌نه‌چك ایدم. ماتورلق بایلغینی هیچ بر حسابقه طقماو فکرنده ایدم.

مونه شولای ایتوب اشکولانیده بتردم. مینم بختیمه قارشیمی، بختسزلکیمه قارشیمی، ئلله اتفاقی‌غنه‌می، مینم امتحانلرم بتودن بر آزغنه الك مین ئه‌تینك وفاتندن خط آلدم. مینم طاغی بر مکتبکه کروب اوقو فرضلرم همه‌سی بردن یمرلدیلر. مین تله‌ر تله‌مه‌س ئه‌نیم برله‌ن سگلمنی قارار اوچون آولغه قایتوب، ایسکیده‌گی ئه‌تی اشینه دوام ایته‌چك بولدم. شولای ایتوب طوغانلرمدن یاقن مکتب‌ایبده‌شلرمنی، آتادن‌یاقن معلملرمنی، جلاددن‌یامان خلفه‌لرمنی طاشلاب کیتدم. دوستلر ایبده‌شلر برله‌ن کوز یاشلری بـله‌ن کورشوب، عمر بویینه بر برمزنی اونوتماسقه وعده‌لر قیلوب، سو یوکلو قزاندن، بابالرمزنك تحت پایندن آیرلدم.

مینم طوغان بیرم‌اوچ دورت کون پاراخود، بره‌ر ته‌ولیك تیمر یول برله‌ن بارورلق اوزون یول ایدی. مین شولای قزاندن قوزغالوب کیتدم، پاراخود اوستینه چقدم. ایبده‌شلرم برله‌ن کوزدن یوغالغانچه یاولق بورك سلکوب سلاملاشدق. آنلر کورنمی باشلادیلر. مینم کوکلمدن ئلله‌نی نرسه‌م اوزلوب قالغان کبی بولدی. آرلی بیرلی پاراخود اوستونده‌یوری باشلادم. بر آزدن‌صوك اوزمنك پاراخود قوزغالغانچوق اچه‌سم کیلگانلـکنی ایسیمه توشروب، اول وقتده‌صوصاوم قایتماغانغه‌اوز اورنیمه، ایکنچی کلاصقه چای اچه‌رگه وشدم. بو چای یاننده ایبده‌شلرمدن برسیده بولماغانغه، بو چای میکا ایبده‌شلرمدن تمام آیرلغانلغیمه ایناندردی. نی قدر اچه‌سم کیلسه‌ده کوب اچه آلمادم، تیزگنه پاراخود اوستینه چقدم.

پاراخود بیك ماتور بیردن بارا ایدی؛ بر یاق اورمان، ایکنچی یاق بیك کیك صحرا ایدی. قویاش تو به‌ن توشه باشلاغانغه، کون اسسی‌سی قایتقان ایدی. پاراخود اوستی طب طن ایدی. آرتده‌غی

چاك، چاك ایتکان آق چارلاق ظاوشلری‌غنه پاراخودده‌غی ظنچلقنی بتره ایدی. صحرا یاغنده بر کتو یاتقان ایدی. آندن بر ایکی چاقرمده‌غنه بر مسلمان آولینك یاشلکه بویاغان مناره‌سی کورنوب طورا ایدی. بو مناره آقرتنغنه توشکان قویاش نوری برله‌ن یالتراب عجب بر کورنشده ایدی. مناره اوچنده‌غی گومبه‌زی یالت، یالت ایتوب کوز نورینی آلا ایدی. بو آولغه قاراغان صایون قاریسی کیله، قاراغان صایون کوڭل راحتله‌نه ایدی. پاراخودنك اوستونده‌گی کشیلرده طبیعتنك شول لطافتینه خیران بولوب قاراب بارالر ایدی.

پاراخود اوستنده‌گی کشیلر آراسنده ایکی چیبه‌رگنه کیینگان مسلمان خاتونلری همده مارجالر آراسنده قالفاغینه باشقه کییمی یاڤر و پاچه کیینگان بر قز بار ایدی. مین کورگانده بو قز مارجالر برله‌ن روسچه سویلی ایدی. مین بونی کورگاچده روسچه سویله‌وینه عجبکه قالدم. بلمه‌گان بولوبقنه یانلرندن ئه‌یله‌نه باشلادم. تگی خاتونلر، مین یانلرینه بارا باشلاغاچ بر کوزلرینی یارتی بیتلرینی قالون شه‌ل آستینه طقدیلرده، برسینه برسی تورته تورته سویله‌شه باشلادیلر. بو قز گویا مینم بارلغمنی کورمه‌گان کبی سوزینی بولمه‌دی هم قیافتینی اوزگه‌رتمه‌دی. بونك بو اشی مینی طاغی‌طاڭغه قالدردی. مین بر ایکی ئه‌یله‌ندمده آنلرغه یراق توگلره‌ك گنه بر اورونغه اوطروب سوزلرینی طڭلاماقچی بولدم. اوزاق اوتمه‌دی ایبده‌ش مارجاسینك برسی طوروب کیتدی، برسی میڭا قاراب: «پریستان‌یراقمی؟» دیب‌صوراشاباشلادی. سوز ایه‌ره‌سوز کیتدی، بز بایتاق سویله‌شدك. تگی قز سوزگه برده قاتشمادی. مارجانك قایا باراسینی صوراشدم؛ بزنك یاقغه بارا ایکان. شوندن صوڭ اول مارجا کیتدی. بو قز برله سوز باشلار اوچون: «سینده بونك

برله بارامسڭ؟» دیدم. (مین اول وقتقه قدر کمنی کورسه‌مده «سز» دیه ایدم، بوگار نی اوچوندر «سین» دیدم). «مین تیمر یول برله‌ده کیته‌م، ئلی مینم باراسم کوب، «......» غه بارام» دیدی. «نیک باراسڭ؟» دیگان سؤالیمه، قز: «ایرم یانینه بارام، اول آنده اوپراولایوشچی بولوب طورا» دیب جواب بیردی. مین صورادم، اول جواب بیردی؛ اول صورادی، مین جواب بیردم. شولای ایتوب بر برمز برله‌ن طانشدق. اول قزان قزی ایکان. ایری «.....» دن ایللی آلتمش چاقرم بیرده طورغانغه، آنڭ یانینه بارا ایکان. مین قزانده‌غی طانشلرمنی صوراشا باشلادم. بعضسینی بلسه‌ده کوبسینی بلمی ایدی. قزانده همه خاتون آراسنده اویدن اویگه سویله‌نوب یوری طورغان، قزانده‌غی یاڭا خبرلرنیده صوراشدم. برسنیده بلمه‌دی.

فلان باینڭ بلووینی، فلان بای خاتونینڭ ایرگه کیتووینی، فلان‌حضرتنڭ بر ایکی‌اوچ کون یوغالوب‌طوروینی، یاڭا«آلت» برله اوشکروچی ایشاننڭ قصه‌لرینی بز نڭ قزان خاتونلری صو کبی اچه طوروب، بو قزان قزینڭ برسنده خبری یوقغه عجبکه قالدم. اول، عجبسنویمه قارشی: «مین آندی سوزلرنی طڭلیده بلمیم، طڭلاسامده بر قلاغمدن کروب ایکنچی قلاغمدن چغالر» دیدی. روسچه بلووینی صورادم: «بر آز اوقودم کوب اوقی آلمادم؛ طانش روسلرمزنڭ قزلری بار ایدی، شونلر برله برگه اویناب اوسدك، شونڭ اوچون سویله‌رگه برده آبدرامیم» دیدی. بز بونڭ برله‌ن ئلله‌نیندی سوزلرگه کروب کیتدك. قزان خلقینڭ عیبتچه‌نلکینی، هوالیلغینی، خاتونلرینڭ ادبسزلکینی، اول: «تاتارلر شولای ایته‌لر!» دیب گنه اوستاغنه کولوب گنه قویاغنه

بیردی. بزنڭ شیکاللی کشیلرگه بزنڭ‌خلق آراسنده خاتون قز برلەن سویلەشو نیندی آور ایکانلگی همەمزگه معلوم ایندی. شونڭ اوچون سیرەك گنه طوغری کیلگانده، همه کشی، جایی طوغری کیلگاچ فائدەلنمەکچی بولوب ئالە نیلرده بولوب کیتە. مینده بو قزدن اوزمچه فائدەلنمەکچی بولوب، اوزمنڭ ایكٔبلەسم کیلگان قزان خاتون قزینڭ‌طورمشی طوغروسنده صوراشا باشلادم. بیك‌آچق ایتدروب سویلەب بیردی.

خاتون قزلرنڭ قاچووی، قاچماوی حقنده سویلی باشلادق. بر ده قورقماینچه عفت اوچون قاچو برلەن قاچماونڭ آیرماسی یوقلغینی، بیگرەك قاچا طورغان خاتونلرغه آزغنه ایرك بولسه تلەسەلر نی اشلەرگه حاضرلکلرینی مثاللری برلەن اثبات قیلدی. مینده: „بزنڭ خلقدەغی خاتون قزنڭ اول قدر آیرم طوروی، ایرلرمزنڭ‌طبیعتلرینڭ‌بوزولولرینه‌سبب‌بولا“ دیدم. مثلا: ایرلرده‌گی طوپاسلق، قاتیلق، قلبی اشلرنی آڭلاماو خاتونلر برلەن قاتنشماو، سویلەشمەودن ایدکینی، یاۋروپا خلقنده باشقاچەلغی برلەن اثبات قیلدم. اول: «مونه ایرلرنڭ سویلی بلمەولریده شوندن بولورغه کیرەك؛ بزنڭ خلق برده سویلی بلمی بیت، اوزاشندن بر آز سویلیده تیك اوطورا. مونه «سزنڭ» (اول میگا همان «سز» دیه ایدی) بلەن قایچاندن بیرلی سویلیمز، سوز همان بتمی، آنلر برلەن قایا بولای سویلەرگه؟ یه سوزی بته، بتمی ایکان ناچار سوزگه بورا، لعنت صوقغان بر خلق ایندی» دیدی.

بز شول سوزلرنی سویلەگانده ایکی کشی پاراخود اوستینه چقدیلر. برسی‌فارتراق، برسی‌یاشکنه بریکت‌ایدی. یاشینڭ اوستندن یاڭا موده کییملر بولسەده چالبار کیمه‌گان ایدی. قوانده زور

چیکگان نمازلق ایدی. بو کشیلر بزنڭ یانغوق کیلوب بیك طڭلاب طورسالرده٬ بز ئلله‌نیندی اوقو، نادانلق مسئله‌لرینه کروب کیتکانگه آڭلاماغانلر بولورغه کیره‌ك ؛ بر آز آوزلرینی آچوب طورغاندن صوڭ نماز اوقورغه طوتوندیلر. تگی خاتونلرده پاراخود اوستینه چغوب بزگه قاراب تورتوب سویلی باشلادیلر. آخرسی بزنڭ شول قدر اوزاق سویله‌شومز عیب کورنگاندر. شول سویله‌و بله‌ن بز کیچکی ساعت اونبرگه قدر اوطورشدق. آخردن اول: « میڭا توشه‌رگه وقت» دیگاچ، مین: «اسمڭنی صورارغه یاریمی؟» دیدم. نیك یاراماسن دیب اسمینی، فامیلیاسینی کملر ایکانلکینی همه‌سینی ئه‌یتدی. اسمی « گلعذار » ایدی.

II

بو زمانه‌ده تورلی فکرلر طارالدغی هر کمگه معلومدر. کوب کشیلر ایڭ یاڭا فکرلرنی قبول ایتدکلری کبی، بعضلری ایڭ ایسکی اوهام وخیالتدنده قوتولغانلری یوقدر. اورتاچه فکرلرنی قبول ایتوچیلر وآنڭ طرفدارلری هروقت بیك آز کورلدیکی کبی، بزنڭ زمانه‌ده‌ده افراط تفریط طرفدارلری هر اشده کوزگه طاشلانوده ایدی. مثلا بعض کشیلر دنیاده‌غی هر وقوعاتقه سبب مادی‌ازله‌ب بعضسینه‌ حتی طابوب، معنویاتقه انکارقیلالرایدی. و بعضیلر آط طوقتاو، مه‌چی بیتن جوو کبی اشلردنده ئلله نیندی معنوی سرلر چغارغان بولوب، هر نرسه‌نڭ سبب مادیسنی انکار قیلور درجه‌سینه یتکانلر ایدی.

باشقه کشیلر کبی مینده اوّلده مادییونلر جمله‌سندن ایدم ؛ چونکه مینم‌باش، بوز ولماغان‌دماعمنی معنویونلر یوق‌نرسه‌لردن‌یوق

معنالر چغاروب، اچمنی پوشروب بتروب، بیك طویدرغانلر ایدی. شونك اوچون مین مادیوندن ایدم.

مینم طانش خاتونمنك اسمی گلعذار بولوی، مینی کوچلەنور کوچلەنمەس ئلله نیندی آلدن سیزولرگه، کوب اشده ئلله نیندی معنوی نرسەلر بارلغینه اشاندرغان ایدی. چونکه مینم دنیاده ایك یاراتقان اسمم بولسه، اول‌ده گلعذار ایدی. گلعذار دیگان سوز مینم تەنیمه ئلله نیندی برحرکت بیره ایدی. شول اسمده هر وقت ئلله نیندی بر اوزلك سیزه ایدم. گلعذار! گلعذار! واقعاده بیك ماتور اسم!... یاقنلرمدن برسی بروقتنی یاش چاغنده برپاژارده بر اوی‌نی کوروب شول اوی‌ده طوروغه بیك قزقدغینی، هم شوندن صوك دنیاده طوروینی اویلاغانده، هر وقت شول اوی‌ده طوروکبی بولوب نیچەیللر یورگاندن صوك شول یورطنك قزینی آلوب شونده طورا باشلاوینی سویلەگانده «اتفاقی» غنه دیگان بولسامده، گلعذارنك گلعذار بولووی مینی عالم روحانینك بارلغینه قطعی اشاندردی. معنویونلرنك ئلله‌نیندی دلیللرینه هیچ اشاناغان کشی، پاراخوددەغی برقزنك: «اسمم گلعذار» دیگان سوزی برلەن بوندن یوز یل ئلك مسلکم شول کبی اشاندم. اورنیمه کروب یاتقاچ بیك اوزاق اویلاب یاتدم. بوگارچه عمرمده قزان خلقی آراسنده گلعذار دیگان اسمنی هیچ ایشتمەینچه، قلبمدن گلعذار دیگان اسمگه بر یاقنلق سیزوب یوروومنی، بوکون طانشقان قزمنك تاتار عالمنده بوگارچه کورنمەگان فکرده، تربیەده، مین یاراتا طورغان طرزده بولوب، اسمینك گلعذار بـولووینی معنوی برسرگه باغشلامی نیگه باغشلیم؟...

بیك اوزاق ئلله نیندی فرضلر برلەن باشمنی ئەیلەندروب بر

ایکی مرتبه طاغی گلعذارنی کوره آلمامی دیب طشقه چغوب کرگاندن صوڭ یوقوغه کیتدم. توشمده آرتق نرسه کورمه‌دم: ئه‌نیلر، گلعذار ئلله نیندی بریاط ایرگنه تون بویینه کوز آلدمدن کیتمه‌دیلر. ایرته برله‌ن اوزاقغنه یوقلارغه تله‌سه‌مده یوقلی آلمادم. شونڭ اوچون ایرتوك طوروب پاراخود اوستینه چغوب یوری باشلادم. مینم شیکللی بر اوی برله‌ن یوقلی آلمی طورغان، هم کیله‌چکن گی استانسه‌غه توشه‌رگه حاضرلنه طورغان کشیلرگه باشقه‌لر همه‌سی یوقلیلر ایدی. مین مونه طورالر، مونه طورالر، دیب همان کوته ایدم. آنلر همان یوقلیلر ایدی. آخردن پاراخود فچقرسه اویانورلر فکرینه کیلدم. کیله‌چك پریستانگه یتونی شول قدر کوته‌ایدم، هیچ ئه‌یتوب بتررو ممکن توگل!

پریستانگه کیلوب یتدك. آنلر همان یوق. مینم ایبده‌شلرم پاراخود طاوشینه اویانوب، پاراخود قوزغالغاچ چای اچه‌رگه حاضرلنه باشلادیلر. مینده اش یوقدن اش بولسون دیب آنلر برله‌ن چای اچدم.

شوندن صوڭمی؟ شوندن صوڭ، مینم کوته طورغان سعادتلی مینوتلرم کیلوب یتدی - گلعذار طوروب پاراخود اوستینه چقدی. مین بیك تیز یانینه باروب صاولق، سلامتلك صوراشدم. شولای ایتوب بتمه‌س، توکنمه‌س سوز باشلاندی. کون بیك اسسیگه کوره گلعذار اسسی صوغار قورقام دیب توشه‌چك بولدی. مین آنگار قلبا راضی بولماسامده بر اش اشله‌رحال یوق ایدی. مین اویلاب طابوب برنچی کلاصقه کروب اوطوررغه چاقردم، اول ده راضی بولدی. لکن هیچ بر اورون بولماغانغه، بز، برنچی کلاص باشنده کوله‌گه‌ده گنه سویله‌شه باشلادق. نی سویله‌شکانلرمز حاضرده اونوتلغان ایندی. لکن گلعذارنڭ قیافتی، سویله‌ولری، کوزلرینی آچوبقنه کولوب، یبه‌رولری، مین کورمه‌گانده کوزلرینی بیك طوتروب،

میگّا قاراولری همان کوکّلمدن چقمی. بعض کشیلر دنیاده سعادت یوق فلان دیب سویله‌سه‌لرده، قایسیلری یازسه‌لرده، بعضیلری شوکّار آشانوب یورسه‌لرده، مین شول ساعتلرده بونلرنڭ فکرلرینڭ درستتوگللکینی بلگان ایدم- چونکه بو وقتده مین‌مسعود ایدم.
گلعذار بر آزدن صوڭ: „ مین کلاصقه توشوب منه‌م“ دیدی. مینده ایکنچی قات چغوب چقماوینی صوراب، کلاصقه کرگاچده چغوب کیتو اویات بولور توسلی بولغاچ آش بر‌له‌ن کرگان بولوب قولیمه کتاب طوتوب چقدم. گلعذار بر‌له‌ن یولده‌اوچراشدق. بایاغی اورنمزده بر ایکی اوچ ساعت سویله‌شکاندن صوڭ، مین آنی آش آشارغه چاقردم. گلعذار یاخشی توگل فلان دیب طارتنماسه‌ده: „تگی تاتارلر همان قارابقنه یوریلر“ دیب مینم بر‌له‌ن برگه آشارغه طارتنغان کبی بولدی. مینم بیك تله‌ومنی بلگاچ، گلعذار ایبده‌ش مارجاسی بر‌له‌ن کیگّاش ایتشوب، ایکیسیده آشده بولورغه وعده بیردیلر. مین آش حاضرله‌رگه قوشدم هم اوزاقلامایچه، بز، برنچی کلاصنڭ آش اوسته‌لینه اوطورشدق. مین، گلعذار بر‌له‌ن قارا قارشوق بولماسه‌ده قارشیراق اوطورغان ایدم. آشلر کیلگانچه طاغی سویله‌شوب اوطوردق. بو مجلسده مین، اوزمنی گلعذارغه طاغی یاقنراق کبی سیزه‌باشلادم. گلعذارنڭ مینم بر‌له‌ن بر طوقتامایچه سویله‌وی، مینی طاغی آوزلاندره توشدی. آش کیلگاچ مین آشلر بولدم. مارجاده سوزگه قاتوشدی. گلعذار کوزینی طوتروب آچوبقنه کوله، کوله سویلی ایدی. آش اورتاسنده‌غنه اول میگّا کوزینی طوتروب قارادیده، کولوبره‌ك گنه: „سز مینی اوزاتورغه بارامسز“ دیدیده قزاروب کیتدی. اول، هر وقت اهمیتلی زورراق بر اش اشله‌سه، یا که زورراق بر سوز ئه‌یتسه کوزینی طوتروب

آچوب بر آزمیگا قاراغاندن صوك ئه‌یته‌ایدی. گویا شولای کوزینی زور آچوب اول اشنك آرتینی آلدینی قاری ایدیده، نیچك بولاسینی کوروب بترگاندن صوك ئه‌یته ایدی. آنك، شول کوزینی طوتروب آچووینی مین شول قدر یاراتا ایدم، اگر گلعذارده شول بولماسه، بلمیم کیل‌ه‌چکده‌گی سویل‌ه‌نه‌چك اشلر گلعذار برل‌ه‌ن بزنك آراده یابولور ایدی، یایوق ایدی. شول وقتده آنك قیافتیده اوزگه‌ردی، کوزینه‌ده دقت، توسینه‌ده جدیت اثرلری چغا ایدی. مین گلعذارنك بو سوزینه عجبکه قالدم. اگر آنك، اوزی نی تلی شونی اشلی طورغان، اوزینه اوزی باش خاتون ایکانینی، همه اشینی اویلاب بتروب اشل‌ه‌وینی، بوگارچه سویل‌ه‌ولرمزدن بلمه‌گان بولسام، مینم برل‌ه‌ن بولای سویل‌ه‌ولرنی بر تورلی یاشلك فکرلرینه یا که اخلاقسزلغینه باغشلار ایدم. لکن گلعذارنی کورگان کشی، گلعذارنی بلگان کشی، آنك آندی فکرلردن مقدس ایکانلکنه هیچ شبهه قیلورلق توگل ایدی. گلعذار شوندی بر خاتون ایدی، آنك برل‌ه‌ن اوچ یل برگه دوست بولوب طوروب اخلاقغه مخالف بر اش اشل‌ه‌مه‌و بیك آنصات ایدی. چونکه آنك کوز قاراولرینك، سوزلرینك توبی هر وقت اخلاقسزلقغه دشمان بولووینی، اوزینك آندن برده لذت آلماوینی بلدرودن باشقه، کیره‌ك اورننده آچق ایتوب ئه‌یتودنده برده قورقورلق توگل ایدی. مین اوزاق اویل‌ه‌ب طورمادم: „سیگا ممکن بولسه راضی“ دیدم. اول طاغی کوزینی آچوب جدی بر ره‌وشده: „یارار بارورمز! به‌مه!“ دیدی. بونك بو سوزلری ئلله نیندی امیدلر، ئلله نیندی اویلارنك نتیجه‌سی ایکانلکی گلعذارنك قیافتندن، آوز آچولرندن بیلگولی ایدی. لکن گلعذارنی اویلی؟ مین نیك بارام؟ آنام یانینه قایچان قایتورمن؟ بو اشلردن نی چغار؟

سوٴاللرینه مینم باشمده بر جوابده یوق ایدی. مین، آنلرنی اویلیده آلمی ایدم، هم اویلیسمده کیلمی ایدی. «نی بولسه اول بولور» دیب اشنی اوز اوکٔفاینه صالغان ایدم. اش مینم اویم بوینچه یورمه‌ینچه، بلکه اویم اش آرتندن یوری ایدی. آش آراسنده اوزم یاراتقان آشلرنی: «گلعذارمونه بونسون! مونه طاغی آشا! برتاریلکه گنه بولیم فلان» دیب قصطاغانغه، گلعذار: «ئه‌یم!» دیب گنه جواب بیره ایدی. گلعذارنک بوسوزی، آکٔار بر خاتونغنه دیب قاری طورغان کشیگه، آنک بالالقدن یاکٔاغنه چغووینی بلگرتسه‌ده، میکٔا بتونله‌ی ایکنچی حسلر بیره ایدی، گلعذارنی سویدرگاندن سویدره ایدی. شول «ئه‌یم!» دیگان سوزنی ئه‌یتکانده، گلعذار اوزیده معصوم بر بالا توسلی بولوب کیته، میکٔا طاغی ماتور، طاغی سویملی کورنه ایدی. مین شول سوزنی ئه‌یتدرور اوچون آش کیلگان صاین آنی قصتی ایدم؛ اول طاغی: «ئه‌یم!» دیه ایدی. آشدن صونک آکٔار اوقورغه واق تویه‌ک حکایه کتابلری بیردم. بوندن صونک، بز، بویللرده چغا باشلاغان کتابلر طوغروسنده سویلی باشلادق. آنک ادبیات حقنده برده معلوماتی یوق ایدی. مین آکٔار شوندی ادبی یاکٔا کتابلرنک کشینی ئه‌چوینی، رومانلر، حکایه‌لرنک اوقی بلوب اوقوغان کشینک خلقینی توزه‌تووینی سویله‌دم. اول مینم سوزلرمنی بیک اخلاص بر له‌ن طڭلادی: «آنلرنی کملر یازا صونک؟» دیب صورادی. مین شوندی کتابلر یازونی بزنک خلق بیک کچکنه اشکه صاناسه‌ده، آنک زور اش ایکانلکینی، بر قصقه‌غنه اخلاقلی، ملی، کیره گنچه یازلغان حکایه نک فائده‌سی یکرمی صرف عربی نک فائده‌سندن، قرق تجویدنک فائده‌سندن آرتقلغینی بیان قیلدم؛ همده آکٔار آچغراق بولسون اوچون هاضر، بزنک زمانده یازو بلگان بر کشینک بر تجوید

یازوینی، هم شرح عبداللهسی بار بر کشینك اوز نچه بر صرف عربی یازوینی، «اثر سلیم ثابت» دیگان ترك جغرافیهسی ایهسینك بر چغرافیهیازووندهسویلهدم. گلعذارنك آکار ایسی کیتدی: «نیك آنك کیرهگن گنه یازمیلر؟» دیب صورادی. آنك باشی برده بوز ولماغانغه آندی طبیعی بولماغان اشلرگه عجبکه قالا ایدی. اول مینم کتابلرمنی آلوب اوقورغه طوتوندی. میندە قولمدهغی روسچه بر کتابنی اوقی باشلادم. شول اوقو برلهن، بز، بر برمزدن اوچ دورت ساعت آیرلوب طوردق.

اوچ دورت ساعتدن صوك مین چغوب بارغانده، گلعذار قولینه کتاب طوتوب ایشکدن قاراب طورا ایدی. مین آنی کورگاچ: «چغامسك؟» دیب صورادم. اول: «ئهیده اوزگز کرگز، بونده بر کشیده یوق» دیدی. مین کردم؛ گلعذاردن کتاب طوغروسنده صوراشا باشلادم. اول میکا قاراب: «بو کتابنی میکا بیرگز! یادکارگز بولور» دیدی. مین: «بیرگاندوك سزگه بولهك بولسون دیب ئهیتدم» دیدم. اول میکا رهمت اوقوب کتابنی آلوب قویدی؛ اوزی چغارغه حاضرلنه باشلادی. بر ایکی مینوتدن بز طاغی پاراخود اوستینه چقدق. اول حکایهده اوقوغان بر قزنك بختسزلگی طوغروسنده سویلهشه باشلادق. مین اویسز اشلردن نیندی اشلر چغا، هر وقت اشنك اوّلینی آخرینی اویلارغه کیرهکلکینی سویلهدم. اول ایسهبلهب طوردیده: «تقدیر شولای بولغاچ نیشلیسك! کشی نیچك اویلاسهده، نیندی اش اشلهسهده یازمشندن قوتولا آلمی!» دیدی. مین: «قوری تقدیرگنه توگل، کشینك اوز اختیاریده بار؛ کشی نی تلهسه شونی اشلی آلا» دیدم. اول: «آنسی شولای، لکن کشی نیك آخردن اوز ینهضررلی اشنی تلی؟ مونه بو حکایهدهگی

قز نیك تگی یکتنی سویگان؟... آنی اول اوز اختیاری برله‌ن سویگانمی؟.. یوق، «تقدیرده» شولای یازغان بولغان. اول قزغه شول قدر آورلقلر کورورگه یازمشندوق بولغان، شونـك اوچون اول آورلقلر کورگان. اختیار دیسز! اگر اختیار بولسه کشیلر ناچارلقنی اختیار قیلالرمنی؟...یوق، همه کشی یاخشینی یاراتا، همه کشی یاخشینی تلی. لکن بره‌وگه یاخشی دیگانی ناچار بولا، ناچار دیگانی یاخشی بولا» دیدی. مین: «سینكچه بر ده اختیار یوقمی؟ مونه مین حاضر سینی صوغا آلام، سینی قینی آلام؛ لکن بونلرنك ضررلی ایکانینی بلـگانگه اشله‌میم» دیدم. اول: «بوندی کچکنه اشلرده ممکن. بونده اوّلی آخری کورنوب طورا. مونه شوندی اشلر بار، آنده هیچ کشینك اوزندن توگل. بر قز بر یکتنی سویه، بر خاتون ایرندن آیرلا؛ بونلر شول اشلری برله‌ن اوزلرینه ضرر ایتسه‌لرده مین، اوزلرندن دیه آلمیم. شونك اوچون مین همه اشکه تقدیر شولایدر دیب گنه قاریم، هم مین یاکا بر اشنك کیلوب چغووینه برده ایسم کیتمی» دیدی.

بو سوزلرنی گلعذار شول قدر اخلاص برله‌ن سویلی هم اوزینك فکرینه شول قدر اشانغان ایدی ــ آنی یتمش تورلی دلیل برله‌ن بو فکرندن قایتارو ممکن توگل ایدی. هم آنك شولای هر اشکه «تقدیر» دیب قاراوی هر اشنده‌ده بیلـگولی ایدی. دنیاده بولغان نیندی زور بلا باشینه کیلسه‌ده اول آرتق قایغرماینچه «تقدیر شولای» دیب قالاچق ایدی. مینده آرتق سویلی آلمادم. چونکه هر سوزی میکا اوزینه بر تورلی تأثیر قیلغانغه، اوزمده چاقغنه بتونله‌ی گلعذار فکرینه کرمه‌ینچه قالغان ایدم. بوندن صوك سوزلرمز فامیلیا سعادتی، محبت کبی اشلرگه بورولدی. گلعذار محبت طوغروسنده کوب سویلی آلمادی؛ هم سوزلرندن، قیلنشلرندن بو

مسئله طوغروسنده بیك سویلیسی کیله‌وی بیلگولی ایدی. بلمیم محبت دیگان سوز آثار، بر بر کشیگه بولغان اوزینك محبتینی ایسینه توشوردی، بله‌یم محبت توشوررگه تییش بولغان کشیگه محبتی یوقلغینی خاطرینه کیتوردی؟! فامیلیا سعادتی طوغروسنده گلعذار بی امیدانه‌رافغنه: «دنیا اوجماح توگل، ئلله نیندی راحت بولمی» دیدی. لکن مینم فکرم بتو نله‌ی باشقه بولغانغه، فامیلیا سعادتینك بارلغینی هم دنیاده‌غی طورمشنك فامیلیا سعادتی برله‌ن گنه طورمش توسلی بولووینی، فامیلیا سعادتینك، ایر برله‌ن خاتوننك بر برسینه طوغری یلقلری هم اشانولری برله‌ن برگه بولولرینی اوزون بر درس کبی سویله‌دم. گلعذار همه‌سینی آڭلادی، هیچ برسینه معارضه قیلمادی. لکن طاغی کوزینی زور ایتوبکنه آچوب: «بولمی اول، برسینه قزق بولغان نرسه ایکنچیسینه راحت بیرمی، برسینه راحت بیرگان اشده ایکنچیسینه قزق بولمی!... خانونی تیاتر یاراتور، ایری یاراتماس، شوندی بیك کوب بولورغه ممکن» دیدی.

— «مینه‌چه نکاح محبتسز بولورغه یارامی، محبت بولدی ایسه برك سویگاننی ایکنچیکده سویه‌رگه کیره‌ك؛ برگگه راحت بیره طورغان اشنی ایکنچیکده شادلانوب اشله‌رگه کیره‌ك. آندن صوك، اویله‌نوده ایکی یاقده برسینك خلقینی برسی بلورگه کیره‌ك، اول وقتده آندی اشلر بولمی» دیدم.

— «بز نك طویلرده نیچك اول قدر بلورگه کیره‌ك، بزده کیه‌وگنك توسینی کوره آلساکده یارار ایدی...» دیدی.

— «آلای بولسه‌ده بزده قزلر عادتده کوب یکت کوروب کوڭلی تورلیله‌نمه‌گان بولغانغه، ایرلرینی بیك سویه‌لر» دیدم.

— «أییو، بیك سویه‌لر!...» دیدی.

بو سوزلرنی گلعذار ئلله نیندی بر طاوش برله‌ن ئه‌یتدی. بو سوزلر آنڭ آوزندن‌غنه چقمادی، یوره‌گندن‌چقدی. بوسوزلرنی ئه‌یتووندانوك، گلعذارنڭ اوزی طوغروسنده ایکانلگینی بلدمده، نی ئه‌یتورگه آبدراب، بر ایکی مینوت ده‌شمه‌ینچه طوردم. اول‌ده مینم آڭلاغانمنی بلگان بولورغه کیره‌ك؛ چونکه برسوز ئه‌یتمی طورا ایدی. مین سوزنی ایرینه بورماقچی بولسامده بازا آلمادم. اندی سوز طابماغان وقتده کشیلر اوزلرینه ایك یاقن، ایکیسینه‌ده بیك معلوم نرسه‌لردن سویلی باشلیلر. کوب وقتده هوادن باشلانا، بارا طورغاچ طبیعتکه باروب یته؛ بارا بارا کیره‌گینه بورا، بورا عشقغه‌ده باروب یته‌لر. بزده هوادن باشلادق. سیکره، سیکره عشقنیڭ سیکروب گلعذارنڭ ایرینه باروب یتدك. مین: «ایرك کم، نیندی کشی؟» دیب صوراشا باشلادم. اول برده اولگی‌ره‌وشینی بوزمایینچه، گویا بیك عادی نرسه حقنده سویله‌گان کبی‌گنه ایری حقنده سویله‌دی. بونڭ سوزینه قاراغانده، ایری یومشاقغنه، فکرسزره‌ککنه، عقللی‌غنه، صالقونچه‌راق‌غنه برتاتارمالایی ایدی. (بونڭ بوتعریفی بایاغی سوزلرینڭ اوز حقنده ئه‌یتولگانینی طاغی بلگرتدی). بارا طورا بزنکده سوزلر محبتکه یته باشلاغاچ، اول، آورصنوبراق سویلی باشلادی. اول همه سوزنی ئه‌یتکانده: «یه ایندی! آنده نی بولسون؟» دیگان کبی‌گنه سویلی ایدی.

— «ایرك نیندی‌فکرده، خاتون‌قز حقنده نی‌اویده؟ حاضر بزنڭ شول‌قدر اوزاق سویله‌شوب بارغاننی بلسه آچولانور ایدیمی؟» دیدم.

— «اول بیك آچولانور ایدیده، مین آندن قورقمیم، اول بیك کونچی، مینی قز وقتمده بر یکتکه صوراغانلر ایدی، ئه‌نه شوندنده کونله‌ب یوده‌ب چغا» دیدی.

— «اول سیندن قورقماسه، سین آندن قورقماساڭ اول نیندی طورمش بولور؟ سز بر برگزدن قورقماسا گزده، بر برگزنی رعایه قیلشورغه کیره‌ك» دیدم.

— «اول میندن قورقا، مینم آلدمده بر سوز سویلی آلمی. مین آندن برده قورقمیم؛ مین یاشدانوك اوزم تله‌گاننی اشله‌رگه اویره‌نوب اوسکان. مونه ئلیده سز پاراخودغه کرگاچده کوگلمدن «سزنڭ بله‌ن طانشاسی ایدی» دیدم، هم طانشدم؛ مونه حاضر بر نیگه قارامی سویله‌شوب بارام. آنلرچه بیت بو عیب ایندی، نیشلیم صوك؟...» دیدی.

مین بوسوزلردن گلعذارنڭ اوز ینڭ یازمشندن راضی توگللکینی تمام بلدم. اول میگا شول قدر قزغانچ کورندی، هیچ ئه‌یتوب بتره آلمیم. مین آثار آنـڭ طوغروسندن سویله‌مه‌گان توسلی گنه بولوب بالا بولغاچ محبت آرتولرینی؛ طورا، طوراده یاقنلق آرتووینی سویله‌دم. اول بیك ایرنو بکنه: «بونسی طاغی نرسه گه ایندی؟ آنی سویه آلماینچه طورا آلمام منی؟» دیگان کبی گنه طـگلی ایدی. بر آزدن صوك مین، آنی چای اچه‌رگه چاقردم. برنچی کلاصقه اچه‌رگه کرسه کده اورون بولمادی. اول: «یارار ایندی، مین ایبده‌ش مارجام یانندہ اچه‌رمن» دیدی. مین برده آندن آیرلاسم کیلمه‌گانگه نیچك بولسه‌ده اورون ازله‌رگه طوتوندم؛ همده ایبده‌شلرمنڭ کایوتینی صوراماقچی بولدم. اوزاق اوتمه‌دی آنلردن رخصت آلوب کایوتکه چای حاضرله‌تدم. اول کلاصقه کرگاندہ ایبده‌شی کیچکی آش کیترورگه قوشقانغه، آنلرنڭ آش آشاولرینی کوتدم. آشدن صوك گلعذار مینم یانیمه چای اچه‌رگه کردی. گلعذار کرگاچده هیچ اچه‌سی کیلمه‌وینی فقط سوزنده طورور اوچونگنه کروینی ئه‌یتدی. لکن نی اوچوندر،

اول، کروندن راضی توگل توسلی کورنه ایدی. میگاده شول کروار ئلله نیندی زور اشلرگه سبب بولور کبی بلنه ایدی. حاصلی شول مینوتده بزنك ایکیمزنگده اویلارمز باشقاردی. رەتلەب سویلیدە آلمادق.

— «تاتارلر شیکله نورلر، نی دیب بونده کردك؟ ئەیده اوستکه چغیق» دیدی.

مین الگەری: «بر نرسەده بولماس،» دیسه‌مده، برەر چینایاق چای اچکاچده، آنك اویینه راضی بولدم، هم بیك تیز پاراخود اوستینه چقدق. بز چقغاچده پاراخود پریستانگه طوقتاغان ایدی. تون بیك قارانغی ایدی، سیرەك سوراقغنه بولوط آستندن کورنگان یلدزلرغنه یلت، یلت ایتوبکنه کیتەلر ایدی. گلعذار پریستانگەده چقمادی. «ئلله نرسه‌گه کیفم کیتدی، مین چقمیم» دیدی. مین یالغز چقدم، بیك بییك طاو یانندەغی شاولاب آغا طورغان چیشمه طاوشینه صاندوغاچ طاوشلری قوشلوب، یراقدنغنه ایشتله طورغان ات طاوشلری برله، ئلله نیندی منظرەلر کورسەتوده ایدی.

کون جیلسز ایدی. مینم کوگلمده، همه طامرلرمده، هر بر اعضامده ئلله نیندی، بر کیفسزلکنی کوتکان کبی بر آوراق بار ایدی. مینم ایبدەشلرم شارق، شارق کوله ئەلله قایدن اورمان آراسندن تون قارانغیسنده کورمەینچه چەچەك دیب قایسیسی قچتقان، قایسیسی ئەرم کبی اولەنلر جییوب کیلدیلر. مین بیك کیفسز بولماسه‌مده، ایرته‌گی عبدالله توگل ایدم. معلوم بر نرسه طوغروسندن اویلارغه بلمه‌سه‌مده، اویلارم هر اشنك یەمسز یاغینه کیته، اویلاغان صاین تورلی یەمسزلکلر کیلوب، کیلوب چغا ایدی. پاراخود کیتکاچ، مین کیچکی آشنی آشاب کروب یاندم. ئلله نیدن قاندالا بازینه توشکان کشی کبی اوّلی یوقلی آلماینچه، یوقلاغاچده اویانوب، اویانوب

یوده‌ب چقدم. توشلرمده واق تویه‌ك اتلر کوروب صاتاشوب بتدم. ایرته گیسن ایرتوك طوروب پاراخود اوستینه چقدم. اوزاق اوتمه‌دی ایبده‌شلرده طوردیلر، هم چایده اچدك. مین طاغی اولگی کبی گلعذارنی کوته باشلادم. کونده‌گی وقت یتدی، بر آز اوتدیده‌ـ گلعذار همان یوق ایدی. مین نی اشله‌رگه بلمه‌ینچه یورگانده تگی مارجا یانیه‌ه کیلوب اوطوردی، همده میگا گلعذارنڭ آورووینی، بیك کیفسزلـکینی سویله‌دی. مین: «نیندی آورو؟ نیندی کیفسزلك؟» دیب صورادم. مارجا کیچه‌گی بزنڭ کایوتکه کرونی تگی تاتارلرنڭ بلولرینی، هم گلعذارگه بیك زور افترا قیلولرینی، همده ایری برله‌ن طانشلقلرینی ئه‌یتوب، آگار خط یازولرینی، گلعذارغه باشقه‌چه‌ده نصیحتلر سویله‌ولرینی آب آچق ایتدروب بیان قیلدی. بوسوزلرنی ایشتکانده، مین اوزمنڭ نیشله‌گانمنی بلمیم، لکن تگی مارجانڭ: «نیشلیسڭ؟ نیك اول قدری آغاردڭ؟» دیوندن هم قولمده‌غی کتابمنڭ توشووندن، حاضرگنه، آخری بیك قاتی اچم پوشوب کیتکاندر دیب اویلیم. بو سوزلردن صوڭ مین اوزمنڭ نی اشلیسمنی هیچ بلمه‌دم. یاز کونده قارلر، بوزلر برله‌ن بوولغان صوکبی، مینم اویلارمده بوولغانغه، قایسی یاقدن اویلارغه‌ده، نیندی اش اشلی باشلارغه‌ده‌بلمی ایدم. تگی‌مارجا اوزاقغنه‌قاراب‌طورغاندن صوڭ: «یوقغه کیفسزله‌نمه‌کز، بر نیده بولماس» دیدی. آخردن، مین مارجاغه قاراب: «میگا اول تاتارلر برله سویله‌شورگه تییش. مین بو اشنی بولایغنه قالدرا آلمیم!... بو سوزلرنی گلعذارنڭ ایری ایشتسه نی بولور؟!... عمرلك بختسزلك بولو احتمالی بار بیت؟... شول بختسزلـکگه مین سبب بولا آلمیم!... نی بولسه بولور، مین بواشنی بولای قالدره آلمیم! بوگار کچکنه گنه ایتدروب

قاری آلمیم! مین، هیچ بر وقتده مینم اوچون، یایسه مینم سببلی بر کشینك جزالانو وینی یوکلی آلمیم. مین حاضر اول تاتارلرنی کورەم. سز گلعذارغه ئەیتگز! مین، آنی هەمەبختسزلکلردن صاقلامافچی بولام!» دیدمده چغوب کیتدم. بر آز کیتکاچده، مینی، تگی مارجا چاقرا باشلادی. مین کیلدم. مارجا: «گلعذار ئەیتمەسن دیب ئەیته» دیدی. «آلای بولسه مین، حاضر گلعذارنی کورورگه تیش» دیدم. اول هەمەسینی بولدراچاق بولوب وعده بیردی، هم برەر ساعتدن صوك خاتونلر بولمەسندەگی هەمە خاتوندن رخصت صوراب مینی چای اچەرگه کرتدیلر. مینم یورەکم لب، لب سیکره ایدی. گلعذارنی نیچك کورومنی، نیلر سویلەومنی هیچ اویلاب بتره آلمی ایدم. تورلی یاقدن اویلاب قاراسامده، کوز آلدمه گلعذارنك سعادتسزلگی کیلگان کبی، کیلەچکدەگی ایری برلەن بولاچاق طاوشلری قلاغیمه ایشتلگان کبی چاڭلداب طورا ایدی.

لکن بیك کوب اویلادم؛ بیك کوب ایسەبلەدم، بو حالدن قوتولورغه هیچ جای تابا آلمادم. «یه، برنیده بولماغان ایچ! گلعذار برلەن ایری آراسندە نی بولسەده مین عیبلی توگل. تاتارلر شولای سویلی ایمش! حقیقةده بو اشده هیچ بر کشی عیبلی توگل!» دیسەمده، کوڭلمنك ایکنچی قرییندن بر طاوش: «اییو، سینی حاضر حکم برلەن عیبلەب بولمی، سین نفس الامرده عیبلیده توگلسك، لکن نفس الامر اوزیده حقیقتده اصطلاحی غنه نرسه، دنیاده نفس الامرده «نفس الامر» اوزیده یوق. تاتارلر گلعذارگه عیب اثبات قیلالر، اول عیبلی می؟ سین عیبلی می، توگلمی؟ اول شونك اوچون نی قدر حسرتلر کورورگه تیش!» دیه ایدی.

مین کمنی عیبلەرگەده بلمی ایدم. اوزمنی عیبلەرگه ممکن

توگل ایدی. چونکه وجدانم عیبسزلکمنی ئەیتوب طورا ایدی. (مینم هر وقتدەهاکمم وجدانمدر.) گلعذارنیعیبلەرگه طاغی ممکن توگل. طاغی نیده ؟.. نیندی عیب؟... کمگه ضرر بولغان ؟...
شونلرنی هیچ بر آکلی آلەی ایدم. بر خاتون برلەن سویلەشوب بارو، چای‌اچو، آش آشاو، حتی‌اچکدن گنه بربرکنی‌یاقن کورشو، مینچەه عیب بولو قایده، حتی ماقتالنه طورغان صفتلردن ایدی.
بو کیفسزلکلر، بزنک حاضرگی راحتمزنی یوغالتولر، کیلەچکده‌گی گلعذارنک بتون طورمشینی بوزارلق اشلر نیدن چقدی؟... کم سبب بولدی؟.:. هیچ آکلی آلمی ایدم. آخردن بو تاتارلرنک‌شول اشکه بیك زور جنایت دیب قاراولری، اشنی‌شول‌قدرگه ئەورتوینی آلای‌قاراولرینه‌سببده ناداناق، فکرسزاکلری، تعصبلری‌ایکانلگی ایسیمه توشدی.
یارب! بر تعصب، بر خاتوننی ایرندن آیورا!... بر گناهسز یکتنك عمر بویینه وجدانا معذب بولوینه سبب بولا!... بو نیندی اش؟... بلکه مینم کوکلم قارالغانغه‌غنه‌در، لکن مین بومسئلەده اول قدر اهمیت بیرورلك اش تابا آلمیم؛ اما تاتارلر شول قدر اهمیت بیرگانلر ایدی- حتی بواشلری اوچون اللهتعالی حضرتلریده بوش قالدرماس ئلی، دیب ئلله نی قدر ثوابلرده امید ایتەلر ایدی.
بونلرنی اویلاب اوچینه چقماسامده، نیشلیسمنی آچق بلمەسەمده، گلعذارنی ناحق بیرده رنجتوگه هیچ راضی توگل ایدم. مین، شوندی حالتدەگی هر بر خاتون قزغه یاردم ایتونی هر کشینك کشیلکندن صاناغانغه، بو اشنی هیچ گلعذارغه آزغنه بولسەده ضررلی بولور درجەده قالدرو احتمالم یوق ایدی. شونك اوچون بار اویلاغانم

گلعذارنی بویامان آتدن قوتقارو، اگر آنگ قاشند. عیبلی بولسام گناهمنی صاتوب آلوایدی.

شول فکرلر برلەن مین، آنلر یانینه چای اچەرگه کردم؛ صاولق سلامتلك صوراشدم. گلعذار کیفسز ایدی. توسینەئللەنیندی قایغو چقغان ایدی. کوز قاراولرنده، سوزلرنده باشینگ نیندی اویلار برلەن مشغول ایکانی کورنبوك طورا ایدی.

— «مین آوریم، کیچه میگا صووق تیگان، بوکون طاغی تگی تاتارلرنگ سوزلری بیك آورطویلدی، شونگ اوچون کیفم برده یوق!» دیدی. تگی مارجا شونگ اوستینه:

— « مین سزگه ئەیتمەدم ئلی، اول بابا بتونلەی هوشسز بولدی، مین شول تاتارلرنگ سوزینی ئەیتکاچدە آق کیندر کبی بولوب قاندیده قالدی، مینم ئوله دیب قوتم چقدی؛ یاری ئلی شونده باشینه، یوزینه صالقون صوقویغاچ آزراق یگلەیدی» دیدی.

مین گلعذارغه قاراب:

— «اول قدر قایغرو کیرەکمەس ایدی، آنلق اش یوق» دیدم. گلعذار:

— «سزنگ برلەن میگا یوق، ئەنه تاتارلر نی سویلیدی. مینم ایرمده شول تاتارلرنگ برسی. نیك کیچه کایوتکه چای اچەرگه کردگ؟... گناه شوملغیدرشول!... حاضر میگا بیك آور بولور. بیك کونچی اول! ایندی نیشلەرگەده بلمەینچه طورام. باشمنی بیك ئەیلەندره باشلاسه طوتامده آیرلام. قایغرا، قایغرا باشم بتدی ایندی. بختم بولسه خور بولمام ئلی!..» دیدی.

— « بر نیده بولماس ئلی، اول شولای قالور» دیدم. بو سوزلرنی ئەیتکاچ، گلعذار، طاغی جدیرەك بر قیلنش برلەن:

— «بولمی قالمی ایندی!!... بولسون!.. یته‌ر ایندی، بیك کوب اچیمه جییوب طوردم!.. کورگاچده بارسنیده اوزم ئه‌یته‌م!... برسنیده قالدرمیم! . . . اویگه‌ده خط یازام؛ بیك کوب چدادم ایندی!» دیدی.

گلعذارنڭ بو سوزلری شول قدر صبر، عقللی خاتوننڭ هوشسز بولولری، شول سوزلرنی سویله‌گانده‌گی یوزینه چقغان قزغانچ قیافتی، مینم کبی خاتون قزطبیعتلی، یومشاق کوڭللی، هر کشینڭ قایغوسینی زور ایتا طورغان عدسه‌لی کوزلك برله‌ن قاری طورغان کشیگه توگل، هر کمنی آیاندرورلق، نیندی قاتی کوڭللی کشیگه‌ده تأثیر ایته‌رلك ایدی.

مین شول وقتده آڭارنیندی کوز برله‌ن قاراومنی بلمیم. لکن آنڭ کیفسزلکی مینم کیفسزلکم ایدی، آنڭ حسرتی مینم حسرتم ایدی. سویله‌شکان‌صاین‌بز قایغولرده‌اورتاقلاشوب، اویلارمز برله‌نه ایدی. مین بر آز اویلاب طورغاندن صوڭ کینه‌تدن گنه بر مسئله‌نی حل قیلغان کبی برطاوش بله‌ن:

— «هیچ یاشرمه‌ینچه ئه‌یت: ایرگنی سویه‌مسڭ، یوقمی؟» دیدم.

— «مین عمرمده بر کشینی آلداغانم‌یوق، سزنڭ کبی کشینی نیچك آلدیم؛ سویمیم» دیدی.

بو سوزلر گلعذارنڭ آوزندن اوق کبی چقدی. مین بر آز قاراب طورغاندن صوڭ:

— «آلای سویه‌گاچ نیچك باردڭ گلعذار؟ نیچك طوراسڭ؟ طاغی آنڭ یانینه نیچك باراسڭ؟» دیدم. گلعذار مینم سوزیمه قارشی بیك زور صولابقنه، بیك اچندن ایتدروب گنه:

— «تقدیر شولای بولغاچ نیشلیسڭ!» دیدی.

— «بیك آور توگلمنی صوڭ گلعذار، شوندی کشی برله طورو؟» دیدم.

— «درستی گنه مین آنڭ برلهن طورغانم یوق. طاغی مین آنی یاراتمیمده توگل، یاراتامده توگل. مونه نیچك ئهیتیم‌ایندی؟ طانیماغان کشینی نیچك کورهسڭ، مینده ایرمنی شولای کورهم؛ سویهممی، سویهیممی هیچ بلمیم. حاضر مونه باشمده بر بلا بارکبی، ئلله نیندی، مینم همه اشیمه قارشی کیل‌طورغان بر کشی بارتوسلی کورنه! مین آنڭ برلهن ایکی آطنهغنه طوردم. آندن صوڭ مینی نی چیکلی آلوب کیتهرگه تلهسهده مین بارمادم. مونه‌حاضر اوزیم بیك یالنوب، یالنوب خطلر یازغاچ ئهنیلرده بیك قصتاغاچ بارورغه چقدم» دیدی.

میڭا گلعذار طاغی بیك قزغانچ کورندی. مین بتونلهی نیشلیسمنی بلمهدم، کوڭلمدن نیچك بولسهده بو بدبختنی بوبلادن قوتقاراچق بولدم. همده بو اشلردن صوڭ مینم وظیفه‌مده آنی بولای قالدرو توگل ایدی. خصوصا شول مینوتلرده میڭا گلعذار شول‌قدر کورنگان ایدی، هیچ ئهیتوب بتره آلورلق توگل. مین‌یاراخوددن صوڭ آیرلوب گلعذاردن باشقه اویگه کیتولرمنی قورقماینچه هیچ اویلیده آلمی باشلادم.

آقغان صوغه بویه بوصاڭ صوطولا، اشلرگه تلهگان براشنی قیلودن طیسهلر تله‌و شول قدر آرتا، آدمنڭ هرقوّتی شوگارغنه بورولا. بزنڭ بر برمز برلهن سویله‌شوب یوروومزدن طیماقچی بولدیلر. کوڭلمزده یا بلوب یاتقان یاقنلق عشقغه ئهیلندی. تاتارلرنڭ شول اشلری آنی آنلردن شول قدر بیزدردی. کم یاردم قیلسه شونی

عمر بوینچه اونوتماس درجه‌سینه کیلدی، مینم قزغانوومنی بلوب، آنڭ اوچون هر اشنی اشله‌رگه حاضرلـکمنی بلوب تله‌ر تله‌مه‌س میڭا کوڭل باغلادی.

— «گلعذار! سین‌مینی حاضر شاقتی بله‌سڭ. بلمه‌گان یاقلرڭ بولسه‌مینم‌طورمشم‌فلانم‌گنه. مین‌ئه‌نینڭ‌بردن بر اوغلی. اوزمه‌حاضر بریورط قالدی. آولمزده اوچیلیشچه بار، شونده حاضر معلم‌بولام. بولایده بز بیك فقیرلر توگل. ئه‌نی بیك یاخشی قارچق. ایکی کچکنه سڭلم بار. مونه مین شونده طوراچقمن. مینم کوب بولماسه‌ده، بیش آلتی یوزصوم آقچه کرورلك اورنم بار. اگر سین‌تله‌سه‌ڭ، مین سینی آلورغه حاضر!» دیدم.

گلعذار اورنندن کوچوب اوطوردی. کوزلرینی طاغی زورآیتوب قاراب، بر آزدن صوڭ:

— «مین کشیدن قالغان. عمر بویینه کشی قالدغی بر‌له‌ن عمرمنی ئه‌ره‌م ایتدم دیمه‌مسڭ؟» دیدی.

— «عمرمده آندی سوز ئه‌یتمه‌م. مین اوزم عفتلی یکت توگل. مینمده قزلر کورگانم بار؛ حتی مین، اوزمنڭ شول کویمچه بوندن الگه‌ری: «نیچك عفتلی قزغه اویله‌نورگه کیره‌ك؟» دیب یوری ایدم؛ چونکه وجدانم بله‌ن عمرنده بر مرتبه یکت کورمه‌گان قزغه تیڭ کشی، عمرنده بر مرتبه قز کورمه‌گان یکت‌گنه‌در. اما مین آلای توگل؛ بلکه باشقه کشیلردن قرده‌ش قبیله‌مدن بولسه‌ده اول سوزنی ایشتورگه طوغری، کیلور؛ آنسینی آلدانوق بلوب طورورغه کیره‌ك» دیدم.

— «مین آنلرنڭ‌همه‌سینی‌بله‌م، هیچ برسینه‌ایسم کیتمی» دیدی.

گلعذار بو سوزلرنی سویله‌گانده بتونله‌ی باشقه کشی بولغان

ایدی. آنكُ یوزنده، کوزنده شادلق اوینی باشلادی. شول قدر کیفسز اشنكُ شول قدر کیفلی گه ئه‌یله‌نو وینه اشانورغه‌ده، اشانماسقه‌ده بلمه‌ینچه مینم کوزمه قاری ایدی. آنكُ اول کوز قاراولری: «سین شول چیکلی یاخشی کشی‌منی؟ میڭا شول قدر یاخشیلق قیلاسکمنی؟ مین صوكُ شونلق کشی میکاننی؟» دیگان کبی بولا ایدی. مین طاغی:

— «گلعذار! مینم بواویم سینی قزغانودن. مین سینی حاضر بو کوینچه بختسز دیب بلهم. طاغی بو اشده کیلوب چقدی. اگر مینم بو اشمدن سینكُ حالكُ یاخشیلانور توسلی بولسه، سین عمركُ بویینه: «مینی ایرمدن آیردی، آی ایرم!» دیب قایغرورلق بولماساكُ غنه یاری. اگر مینده، شول اُلکی ایركُ توسلی سیڭا بر «بلا» گنه بولاچاق بولسام کیره‌کمی. چونکه اول وقتده سینده بختسز بولورغه کیره‌ك، مینده بختسز بولورغه کیره‌ك. سین درستینی گنه ئه‌یت، میڭا حاضر نیچك قاریسكُ؟» دیدم.

— «بو چیکلی سوزلردن صوكُ، بو اشلردن صوكُ آنی، مینمچه صورارغه‌ده کیره‌ك توگل ایدی. اگر سینی یاقن کورمه‌سه‌م، مین، سیڭا شول قدر سوزلر سویله‌ر ایدممنی؟... مین ایرم بر له‌ن بو قدر سویله‌ب طورغانم یوق ایدی. یاقن کوره‌م... حاضر دنیاده سیندن یاقن کشیم یوق!... صوكُ سین اوزكُ، میڭا اول سوزلرنی مینی قزغانغاندن‌غنه ئه‌یته‌سکمی؟ ئالله تگیله‌یده یاقن کوره‌مسكُ؟» دیدی.

— «گلعذار! حاضر مینم کوڭلمده سیندن باشقه کشی یوق. میڭا عمرده سینكُ بر له‌ن برگه بولسه‌غنه قزق اوته‌ر توسلی کورنه. سینكُ خلقلرڭنی، قیلنشلرڭنی، توسڭنی بیك یاراتدم. بله‌مسكُ مین، سین طورغاننی نیندی شادلق بر له‌ن کوته ایدم؛ اول وقتده محبت

ایکانینی بلمه‌سه‌مده، اول چاقدوق مین سینی سویگان کوره‌سك!» دیدم.
— «آلای بولسه مین، سینك سوزڭگه راضی؛ لکن مین ایر خاتونی ئلی!... نی دیب سینك برله‌ن قزوقتده اوچراشمادم؟!... آی بختسزلك!... آی بختسزلك!...» دیدی.
— «گلعذار! مینم تله‌گانم، سینك دنیاده راحت طرووك؛ اگر سیڭا ایرك برله‌ن طورو راحت بولور توسلی کورنسه مین برده کوچله‌میم، مین بیك راضی» دیدم.
گلعذار مینم بو سوزلرمدن بر آز یوزینی چتدیده:
— «نیگه یوق‌سوزنی ئه‌یته‌سك؟» دیدی. قولینه‌ریڭ الڤیر آلوب بر کشیگه توزه‌گان کشی کبی ایتوب، قولینی سلکوب: «مونه حاضر کوزمه کورنسه آطار ایدم!...» دیدی.
بو سوزنی ئه‌یتکانده گلعذارنڭ یوزینه ئله نیندی جدیت چققان ایدی. کوزلری: «بو سوزنی مین ئه‌یتدم!... اوزم ئه‌یتدم!... کیره‌ك بولسه طاغی ئه‌یته‌م!...» دیگان کبی قاریلر ایدی. بز ایکیمز بر برمزگه اشانشدق. بز بوسوزلرنی سویله‌گانده یانمزده‌غی مارجالر کوزلرینی آلماینچه بزگه قاراب طورالر ایدی. بز پریستاندن آلوب کرگان جیله‌کنی بره‌مله‌ب بره‌مله‌ب آشی، آشی‌همان سویلی‌ایدك. بز سوزنی اوزآیتدق. طورمشنڭ پلانلرینی توزورگه طوتوندق. نیچك طوررمز، نیندی اشلر اشله‌رمز، مینم نیندی یاقنلرم بار، کملرگه قوناقغه بارورمز، همه‌سینی سویله‌دك. یاڭادن قایتوب، آنی حاضر نیچك تگی کشیدن آیرو مسئله‌سینه‌کیلوب یتدك؛ تورلیچه اویلادق. قزانغه قایتوب کیتمه کچیده بولدق، اول فکرده یارامادی. آخردن مین آنی «....» غه قدر اوزاتاچق بولدم. ایری قارشی کیلگان بولسه اول شوندوق همه‌سینی

ئه‌یته‌چك بولدی، همه اشینی بتروب قزانغه قایتاچق بولدق. اگر آلای بولماسه ایری کیلمه‌گان بولسه، آنده بارغاچ اشنی بتره‌چك بولدی، هم میڭا تیلیگرام یاکه خط یازوب بلدره‌چك بولدی. شبونڭ اوچون مین آڭار اوز آدریسمنی بیردم. اول‌ده میڭا آدریس بیرمه‌کچی بولوب، کارزینادن خط ازله‌رگه طوتوندی؛ هم بر آزدن ایرندن کیلگان خطنی آلوب میڭا بوکله‌ب، بوکله‌ب آدریسینی کورسه‌ته باشلادی. مین آدریسنی بلگاچ:

— «خطنی کورسه‌ت» دیدم.

— «مینم اوز سرم گنه توگل بیت، کشی سریده بار کورسه‌تمیم» دیدی.

— «یارار آلای بولسه» دیدم.

گلعذار کوزیمه قاراب طوردیده، ئاله یوزمده بره‌ر اوزگه‌رو کوردیده: «مه!» دیدی. خطنی آلوب اوقودم. خط بیك اوزون یازلغان ایدی؛ مسجد قارتلرندن آلوب سربی جیگیگه قدر سلامدن صوڭ گلعذارغه عاشقانه یازلغان ایدی. جانمی، جاناشمی برسیده قالماغان ایدی. آخره‌راقغنه: «مینی صارغایتمه! کیل! آط آلدم، آربا آلماقچی بولوب طورام. قرلرغه چغوب یوررمز، بیك قزق بولور!» دیگان سوزلری کوزیمه طاشلاندی. کوڭلمدن آنی قزغاندم. گلعذارغه قاراب:

— «اول‌حاضر مسکین‌نیندی شادلقلر برله‌ن‌سین کیله‌سڭ‌دیب کوته طورغاندر، سین بتونله‌ی اول کوتمی طورغان گلعذار بولوب باراسڭ! قارا ئلی نی یازغان مسکین، بیك قزغاندم» دیدم. گلعذار:

— «مین برده قزغانمیم، سینده قزغانمه. کشینی قزغانورغه یارامی، اوزڭ قزغانچقه قالورسڭ» دیدی.

— «نیچك آلای بولا؟» دیدم.

— «مونه حاضر سین زبیرنی قزغانسالڭ مینی اوزنگه آلورغه طروشماسقه کیره‌ك. سیڭا اول بیك آور، مونه سین قزغانچقه قالاسڭ» دیدی.

دارۋین فلسفه‌سینڭ اساسی بولغان قاعده‌سنی گلعذاردن ایشتوویمه قلاغم اشانسه‌ده اوزم اشانبوق بتمه‌دم؛ چونکه دارۋین شول سوزلری برله‌ن بتون دنیاده شهرت طوتوب، عالمنڭ فیلاسوفلری درجه‌سندن صایلدی. بر قایاده اوقوماغان، دارۋین دیگان سوزنی ایشتکانی یوق، بر بلغار قزینڭ شول حقیقتنی کشفینه هیچ اهمیت بیرگان کشی یوق!!!

مین طشدن آنڭ فکرینه راضی بولسامده کوکلمدن زبیرنی همان قزغانا ایدم. اول مینم کوز آلدمده گلعذارگه قاراب: «مینی صارغایتمه! کیل! آط آلدم، آربا آلماقچی بولوب طورام. قرلرغه چغوب یورورمز، بیك قزق بولور!» دیگان سوزلرنی جلاب‌ئه‌یتکان کبی کورنه ایدی.

چای صوونا ایدی ـ آنی جلنا ایدك، طاغی صوونا ایدی، طاغی جلتا ایدك. اچه ایدك، یاصی ایدك؛ همان چای یانندن طورمی ایدك. مارجالر قای وقت بزگه قاراب آروب بتکاچ پاراخود اوستینه چغوب کره‌لر ایدی، آندن صوڭ کتاب اوقورغه طوتونالر ایدی؛ آندن آرغاچ سویله‌شه باشلیلر ایدی. بز همان گلعذار برله‌ن سویله‌شه ایدك، هیچ آرمی ایدك، هم وقت اوتکاننی‌ده بلمی ایدك.

گلعذارنڭ یوزینه قاراغان صاین مینم شادلغم آرتا ایدی. آنڭ یوزی آچق، شاد، مسعود، قاراغان صاین قاریسینی کیتره ایدی. آوزی یابلمایچه هر وقت یلمایوب طورا ایدی. کوزلری

اوط کبی اویناب، زور، زور آچلوب اوزینڭ شول وقتده نی درجه شاد ایکانلکینی کورسەتوب طورا ایدی. اول هر وقت هر سوزینی یاش بالالر کبی سویونه،سویونه کوله، کوله سویلی ایدی. اول میڭا، مینی یوتاردای بولوب کوزلرینی طوتروب قاری ایدی. قول سلکتولری، یورولری، بونڭ قلنشلرندن بر شادلقغه حاضرلەنگانلری بیلگولی ایدی. آنڭ هر اعضاسی میڭا شول قدر ماتور، شول قدر کورکەم کورنه ایدی، آنڭ توسلی خاتون طاغی بار دیب نی قدر اثبات قیلسەلرده، مینی اشاندرو احتماللری یوق ایدی. آنڭ سوز آراسنده: «بز شولای ایتەرمز، بز بولای ایتەرمز» دیب، مینی قوشوب ئەیتکان سوزلری، مینی طاغی آنڭ برلەن یاقنلاشدرا ایدی. مینوت صاین بز نڭ آرامزده پرده بته ایدی، مینوت صاین بر برمزگه یاقنلاشا بارا ایدک، مینوت صاین اوزمزنڭ مسعودلکمزگه اشانا ایدک. ایکیمزده شاد ایدک، آچق ایدک، مسعود ایدک.

اول اوزینڭ ایری یانینه باروغه برده تلەمەسەده، ئلله نیندی کوڭلینڭ بر قربی سیزنگان کبی، شول یولغه چغونی کوڭلی طارتوینی هم مینی کورگاچ طانشورغه تلوبنی، طانشقاچده آرامزده شوندی اشلر بولووینی، مینم شوندی کشی بولوب چغوومنی، ئلله نیندی بر معنوی سرگه یوری ایدی.

ایبدەش مارجاسی: «آش آشیمزمی؟» دیب صوراغاچ، مین: «وقتمنی؟» دیدم. اول‌ده: «ساعت دورت» دیدی. بز گلعذار بلەن بیش ساعتنڭ شولای طیولماینچه اوتووینه عجبکه قالدق. گلعذار میڭا قاراب: «سزده بونده آشاڭز!» دیدی. مین «یارار» دیدم. مارجا آش کارتاسینی آلوب اوّل میڭا بیردی. مین نرسه‌گه

ایکانینی بلمه‌ینچه قولمده ئه‌یله‌ندره باشلادم. مارجا کولدیده، گلعذارگه بیردی. اول‌ده آلدینه قویدیده، همان‌مینم بله‌ن سویله‌وینی اوزمه‌دی. آخردن مارجا طاغی کولدیده: «نیندی آشنی بیلگوله‌دگز ؟» دیدی. بز بو نرسه صوری ایکان دیب عجبکه قالدق. آخردن اول سویله‌ب بیرگاچ، بز اوزمز سوز برله ماوغوب بلمی قالوومزنی بلوب، همه‌مز بیك کولوشدکده، مارجاغه آش قوشارغه اوتندك. اوزاق اوتمه‌دی آش کیلدی. بز برگه آشده آشادق. بز تگی مارجانك کیگاشی برله‌ن، تگی تاتارلرغه اهمیت بیرمه‌ینچه، بو کونده یورویه‌چك بولدق. شولای ایتوب پاراخود اوستینه‌ده چقدق، تگی تاتارلرنی کورمه‌گانگه صالنوب طاغی کولوشه، سویله‌شه باشلادق. مین گلعذارغه قاراب:

— «گلعذار! بله‌مسك بزنك بو اشمزنی بتون قزان سویله‌ربیت! بوندن کچکنه اشنیده حضرتلرندن آلوب، کر یووچی خاتونلرینه قدر آوزدن آوزغه اوزمی سویلی طورغان خلق، بونی بتون مجلس‌لرده، جمعیتلرده سویــله‌رلر، سیکا بیك آور بولمــاسمی صوك؟» دیدم. گعذار میکا قارادیده:

ـ «سین اوچ بالاقلی اشطان قصه‌سینی ایشتکانك یوقمنی؟ بزده اوچ بالاقلی اشطان تگه‌رمز» دیدی. مین:

ـ «نیچك اول؟» دیدم. اول سویله‌رگه باشلادی:

ـ «بر باینك قزی اوزلرینك خدمتچیلرینه چقغان، اول اوزی قزانده ایندی. شوندن بتون قزان خلقی‌نك ایری خاتونی بونك طوغروسنده سویلی باشلاغان. بونك بر آصراو خاتونی بارایکان. اول‌قایدن ایشتوب قایتسه‌ده: «بیکه سینی شولای سویلیلر، بولای سویلیلر!» دیب، همه خبرنی کیتره‌گنه طورا ایکان. بر کوننی

قولینی‌صوزدی. مین قولینی قصوب، ایرته‌گه‌ایرتوك «....» شهرینه یته‌چك بولغانغه، اوزم طورغاچ ده‌اویاتاچاغمنی وعده‌ایتوب، گلعذاردن آیرلدم. عمرمده برنچی مرتبه قزلر قولی طوتووم بولماسه‌ده، قزلر قولینك برنچی مرتبه شول قدر حسلر اویاندرووی ایدی. اوزاق‌غنه کورشکاندن صونك، بر برمزگه قاراشوب. «کیچلر سلامتلکده اونسون!» دیب آیرلشدق.

مین پاراخود اوستنده یالغز قالدم. اچیمه طولغان اویلارغه، فرضلرغه چداشا آلماینچه، پاراخودنك بر باشندن بر باشینه یوری ایدم. بو کونگی کوننی باشندن آخرینه قدر اویلادم. اوزمنك باشمدن اونکان اشلرگه اوزم اشانمی ایدم. میکا بو اشلر همه‌سی توشمده کبی کورنه ایدی. فقط گلعذار نی غنه توشمده کورگان کبی ایندروب اویلی آلمی ایدم. چونکه آنك اوتکون، جاذبه‌لی کوزلری، آلصو قزل یوزلری، تزندن اونکان چاچلری، کچکنه گنه صاری باشماق کیگان آیاقلری، کوز آلدمده: «سین تله‌گانچه بولدی!» دیب طورغان کبی بولا ایدی. شولای ایتوب، اوی آرتندن اوی کیتدی. بارا بارا بایاغی ز بیرنك خطی‌ده کیلوب‌چقدی. کوز آلدمده یاش گنه بر یکت، کوکلسزگنه: «مینی صارغایتمه، کیل! آط آلدم، آربا آلماقچی بولوب طورام: قزلرغه چغارمز، بیك قزق بولور!» دیب ئه‌یتکان کبی کورنه باشلادی. آنك آرتندن گلعذارنك ئه‌تیلری، ئه‌نیلری کوز آلدیمه کیله باشلادیلر. آنك آرتندن، اوچ بالاقلی اشطان، بازار طولی طاچوك خلقی، ئلله نیندی قارانغی‌غنه علمائلر مجلسی، آخردن‌غنه کوز یاشلری برله‌ن اوز آنام کوز آلدمده کورنه باشلادی. بو اویلارنی نی قدر بتروورگه تله‌سه‌م‌ده همان بتمی ایدی، کیتکاندن کیته بارا ایدی. ئلله نیندی

یه‌مسز کورنشلر، گلعذارنڭ آورولری، ابری برله‌ن ئلله نیندی فاجعه‌لی کورنشلری کیله باشلاغاچ، اویمنی قزانده‌غی ایبده‌شلریمه بورماقچی بولدم. همه‌سی‌ده گلعذار طوغریسنده سویلیلر، همه‌سی‌ده میڭا: «بو نیشلی؟!» دیب قاراغان کبی کورنه‌لر ایدی. اوزم‌ده اویانوب کیتکان کبی بولدم: «نیک مین بولای قیلنام؟ بو کشی خاتونی بیت. بوندن بر اش چقماس!» دیب، قزانده کوڭلمدن یاراتوب یوری طورغان قزمنی، اوزمز نڭ یاقده‌غی آاورغه یاری دیب یوری طورغان قز نی اویلاماقچی بولدم. قایسی‌سینی‌غنه اویلاب قاراسامده، گلعذار بولوب چغا ایدی. آخردن، آنلرنڭ همه‌سینڭ‌ده گلعذار برله‌ن یوغالولرینی بلدم.

مین ایرته‌گه ایرتوك طوراسی بولغانغه، تیز ره‌ك توشوب یاندم. کوز آلدیمه طاغی ئلله نیلر کورنه باشلادی. بر یانمده گلعذار یوزینی چتوب: «نیک یوق سوز ئه‌یته‌سڭ، کوز آلدمده بولسه، مونه‌حاضر آتار ایدم!» دیگان سوز نی ئه‌یتکان کبی کورنه ایدی. ایکنچی یاغمده، باشینی ایبوب گنه، زبیر: «مینی صارغایتمه، کیل! آط آلدم، آربا آلورغه طورام، قرارغه چغوب یورورمز، بیك قزق بولور!» دیگان کبی کورنه ایدی. گلعذار نی اویلاب کیتوب: «نیندی زور اش قیلدم، گناه‌سز بر بالانی سعادتکه ایرشدره‌م، نیندی فدا کارلق قیلدم. بوندی اشنی کوڭلی بیلی طورغان کشیلر گنه قیلا آلا، نیندی عالی اش!» دیب وجدانم راحتله‌نه ایدی. شونڭ اوستینه، گلعذار اوزینڭ زیفابوبی برله‌ن، ایسکی زمانڭ غی خان سرایلرنڭ غی قزلر قیافتی توسلی قیافتلری برله‌ن، مینم آلدمڭ: «ایندی سین تله‌گانچه بولدی!» دیب طورولری، مینم فدا کارلغمنڭ معنی‌سز توگل‌ـکینی‌ده کوڭلیمه توشروب، مینی شادلاندرغاندن شادلاندرا ایدی. شونڭ

آرتندن، بزنڭ آولده گلعذار برلەن بر گه طورولرمز، کیچ گه قرون صاندوغاچلر صایراغانده، آی یاقتیسنده طب طن‌غنه طورا طورغان باقچه‌ده قولغه قول طوتونشوب، آقرتن‌غنه، سویلەر سویلەمەسکنه، اوزەمزنڭ مسعودلکارمزنی بلوب، اچمزدن‌بر برمزگه رحمتلر اوقوشوب یورولرمزنی، آقرتن‌غنه قول قصشولرمز، بزنڭ سویوشولرمزنڭ درستلکینی بلدره طورغان شاهدلر کبی، یراقدن‌غنه قچقرغان ئەتەچ طاوشلرینی، کولده‌گی باقاطاوشلرینی، آنڭ آرتمدن یافراقلر آراسندن‌غنه کورنه طورغان آی شەولەسنده بر سوز ایشتمەینچه کینەتدن گنه‌صارلوب، اوزاق اوزاق، قصشوب‌قصشوب‌او بشولرمزنی، کورگان کبی بولا ایدم. آنڭ آرتندن بزنڭده آربامز، آطمز، برلەن قرلرغه‌چغومز، بالالر توسلی اوینی، اوینی چەچەکلر جییومز، طاغی قولغه قول طوتوشوب، یراق، یلغه بویلاب آرتقه قاراماینچه کیتولرمز، قرده بر برمزگه کوزلرمزنی طوتروب قاراشولرمز بولغان کبی کورنەلر ایدی. آنڭ آرتندن، آربالری، آطلری برلەن زبیر کورنه ایدی. اول یغلی ایدی، یالنا ایدی، یالوارا ایدی: «گلعذار، صارغایتمەا!» دیب، گلعذارنی اوز یانینه اوطرورغه چاقرا ایدی؛ گلعذارنی طوتا باشلی ایدی. بزنڭ بایاغی سعادتلر، بایاغی آی یاقتیسندەغی کیچلر یوغالا ایدی؛ بایاغی فدا کارلقلر، بایاغی گلعذارلر طوتولا طورغان آی کبی قارانغیلانغاندن قارانغیلانا بارا ایدی..

مونه، قاب قارانغی... گلعذارده یوق، باقچه‌ده؛ راحت‌دەیوق، صاندوغاچلرده صایرامی، باقالارده قچقرمی... قارانغیلانغاندن قارانغیلانا بارا... یراقدن‌غنه ات طاوشلری ایشتلە!... گلعذارده ئلله قایا، قارانغی آرتنده کبی گنه کورنه باشلادی!..

مین، بو یەمسز اویلارنی باشدن یبەرور اوچون، بیك تیز

ایکنچی یاقغه ئەیلەنە ایدم. کوکلیمه قلت ایتوب، طاغی زبیر کیلوب توشه ایدی. اول میگا قاراب: «سین گلعذارنی مسعود یاصاماقچی بولامسك؟ مین مسعود بولورغه یارامیم منی؟ مین کشی توگل منی؟! مینم نیك بار سعادتمنی آلاسز؟ مین گلعذارسز طورا آلمیم!!» دیگان کبی بولا ایدی. مین آوزیمه بار ماغمنی قابوب گلعذار برلەن زبیر آراسنده نی ئەیتورگه بلمه گان کبی طورغان توسلی بولا ایدم. بر مزده دەشمی ایدك، هەمز اویغه چومغان ایدك، هەمز مسعود بولورغه تلی ایدك، هەمزگەده سعادت یولی قابلانغان ایدی! بو کورنش مولك ایدی، یغلاسینی کیترە ایدی، قزغانچ ایدی، آیانچ ایدی، بختسز ایدی!..

مین طاغی ایکنچی یاقغه ئەیلەندم. میگا، واقعا، گلعذارنی مسعود ایتەم دیب، زبیرنك سعادتینی طارتوب آلورغه مینم حقم بارمی، یوقمی مسئلەسی کیلوب توشدی؛ مین بو اشده یاخشیلق قیلدممی، ناچارلق قیلدممی مسئلەسی باشمنی واتا باشلادی. مین نی قدر مشقتلەنسەمده بوگار جواب بیره آلمی ایدم. آخردنغنه گلعذارنك: «یازمش شولایدر!» دیگان سوزی برلەن اوزمنی جواتا باشلادم. آنك آرتندن: «کشینی قزغانمه، قزغانچ بولورسك!» دیگان سوزی قلاغیمه ایشتلە باشلادی. مین نیچك‌ده جواب بیره آلماغاچ، نی بولسەاول بولور دیب یازمشقه طابشروب، یوقلارغه حاضرلەندم؛ طاغی ئللەنیندی اویلار برلەن بیك اوزاق چوالغاندن صوك یوقوغه کیتدم.

ایرته گیسن طوروب، ئەیبرلرمنی جیشدروب، یوونوب، کیینوب، پاراخود اوستینه چقدم. یراقدنغنه «....» شهری کورنه باشلاغان ایدی. کون بیك ماتور، قویاش کوبدن توگل گنه چقغانغه، بیك اسسیرەب یتمه گان ایدی. پاراخودنك اول یاغندن‌ده،

بو یاغندن‌ده اوزولمه‌ینچه صالملر آغالر ایدی. ایدل قریینده باشقردلر «اجل طاغاراغی» کبی کیمه‌لر برله‌ن بالق سوره‌لر ایدی. ایدل بوینده‌غی آشلقلر اوستنده طورغایلر، اویالرندن قوزغالوب، بورمالانا بورمالانا اوچوب صایریلر ایدی.

اول آراده «. . . .» شهری یاقنایغاندن یاقنایا بارا ایدی. کورنشلری‌ده طاولر، اورمانلر، تیمر یوللر، مسجد مناره‌لری برله‌ن ماتورایغاندن‌ماتورایا بارا ایدی. تگیلرنی اویاتورغه وقت یتووینی بلوب، ایشکلرینی قاقدم. اوزاق اوتمه‌دی، آی کبی یالتراب، مینم قارشیمه گلعذار کیلوب چقدی. مین سلامتله‌شکاندن صوڭ، «. . . .» شهرینه یتومزنی، حاضرله‌نورگه وقت ایکانلکینی ئه‌یتدم. اول:

— «حاضر مارجالر بر آز طوروب بتسون‌ده مینم ئه‌یبرلرمنی جیشدرشورسڭ» دیدی. مین پاراخود اوستندن طاغی بر ئه‌یله‌نگاندن صوڭ آنڭ یانینه کروب ئه‌یبرلرینی جیشدردق. مین، تگی کونگی سوزم بوینچه آنی اوزاتورغه باراچاق ایدم. پاراخود قچقرتقاچ بز اشلومزنی بتروب، پاراخود اوستینه چقدق. اوزاق اوتمه‌دی، بز، «. . . .» شهرینه باروب یتدک. تگی مارجالرنڭ کوبسی برله‌ن کورشکاندن صوڭ، مین اوزمنڭ ئه‌یبرلرمنی پاراخود کانتورنده صاقلارغه قالدروب، گلعذارنڭ ئه‌یبرلری برله‌ن ۋاکزالغه کیتدک.

بز ۋاکزالغه بارغانده‌ساعت سیکزلر ایدی. بزنڭ بختسزلکمزگه قارشیمی، بختلی‌لکمزگه قارشیمی، ئلله‌اتفاقی‌غنه‌می، پویزداویله‌دن صوڭ ساعت ایکیسز بولمایه‌چق ایدی. بز تورلیچه اویلاشقاندن صوڭ «. . . .» شهرینه منوب‌بر آز یورورگه، بربر یپرگه‌کروب اشارغه اچه‌رگه‌ایسه‌ب ایتوب، آنڭ‌ئه‌یبرلرینی شونده‌غی کشیلرگه قرارغه قوشوب، ایزۋوزچیک یاللارغه طوتوندق. ایزۋوزچیک

یاللاب اوطورغان‌غنه ایدك، ۋاکزالدن ئلله نیندی ایکی تاتار یکتی کیلوب چقدی. گلعذار کورگاچ‌ده:

— «مینم قاین انم‌در آخرسی!» دیدی. مین، نی‌بولسه‌اول بولور دیب، ایزۋوز چیك گه تیز رەك بارورغه قوشدم. تگی‌یکتلر، بزنڭ آرتدن یوکوردیلرده، ئلله قایا قالدیلر. بز آنلرنی کوزدن یوغالتدق. بز گلعذار برلەن، نی بولسەده اوزمزچه اشلەمه‌کچی، آنلر آرتەمزدن کیلسەلرده اهمیت بیرمەینچه، گاستینیتساغه کرەچك ایدك. «. . .» شهرینه منوب یتدك. بزنڭ آرتدن کیلگان کشی‌یوق ایدی. بز، گاستینیتسادەآولاق بولماس،تگی تاتارلر کیلور فلان‌دیب نومیر آلدق؛ کییەلرمزنی صالوب، چای کیترتوب اچەرگەاوطوردق.

گلعذار ایرته‌گی گلعذار توگل ایدی. آنڭ‌یالتراغان کوزلری، قاراغان صایون قاراسی کیتوره طورغان یوزلری، ئلله نیندی بر موڭلق برلەن قابلانغان ایدی. اول میڭا اورینڭ کیفی کیتووینی بلگرتەسی کیلمەسەده، مین آنی اوتەلی کورگان کبی، نی اویلاغانلرینه قدر بلە‌ایدم. اول، تگی تاتارلرنڭ کیلولرندن، ئلله نیندی بربر طاوش چغووندن، بزنڭ بلکه آفتغی اوطرشلرمز، آفتق مجلسلرمزنڭ بر زور کیف‌سزلکگه سبب بولووندن قورقا ایدی. مین آنی یواتوب:

— «گلعذار، کیفسزلەنمه، بر نیده‌بولمی! تاتارلر کیلەایکان، مین اوزم جواب بیرەم، قایغورما! الگەریگی گلعذار بول ئلی! بوندی یبرده بزطاغی قایچان کورشورمز» دیدم. گلعذار کولدی‌ده:

— «یوق، مین آنی اویلامیم، باشم‌غنه بر آز آورتا» دیدی. لکن آنڭ بو کولووی، پاراخودده آش آشاغاندەغی، برەملەب برەملەب تاریلکەدن جیلەك آشاغاندەغی کولو توگل ایدی — بو

اوزينى ميگا كيفلى كورسه‌توراوچون، مينم كيفمنى كيتروراوچون، اويلاب قيلغان اوزينى ايكنچى توراپله‌ندروگنه ايدى. لـكن اوزاق ئوتيمه‌دى. بولوطلى كون آچلغان كبى، گلعذارده آچلدى. بز طاغى «كيله‌چك» پلانلرنى قورا باشلادق. اوزون ايتدروب چاى اچدك؛ كوب سويلشدك؛ كوب كولوشدك. تيمر يولده طاغى راحتله‌نوب برگه بارولرمزنى ايسكه توشوروب طاغى شادلانشدق.

بز كرگان بولمه‌نك ته‌ره‌زه‌سى يورط ياغينه قاراغان ايدى. بولمه چيستاغنه، پاك‌غنه ايتدروب جيشدرلغان ايدى. اورتاسنده زوركوزگى يالتراب طورا ايدى. كوزگى طوغريسنده يومشاق كه‌نه‌فى، آنك قارشيسنده اوسته‌ل، يانلرنده منده‌رلى اوزندقلر تزلـگان ايدى.

گلعذار كه‌نه‌فيگه اوطوروب، چاى ياصى ايدى. مين‌ده آكاريان برله‌ن اوروندققه اوطورغان ايدم. نوميرده، يورطده، حتى بتون شهرده طب طن كبى ايدى. بر ييرده‌ده طاوش يوق ايدى. آقرتن‌غنه ايسكان جيل برله‌ن ته‌ره‌زه‌نك چلته‌ر پرده‌سى ايرنوب ايرنوب گنه سلكنگان كبى بولا ايدى. مونه اوزاق اوتمه‌دى، آقرتن‌غنه، شوپرشوپرغنه ياغمور ياوا باشلادى. بز، گلعذار برله‌ن، ته‌ره‌زه توبينه باروب، قارى باشلادق. ته‌ره‌زه آچق ايدى، پرده‌سى توشكان بولسه‌ده، همه يورط آب آچق كورنه ايدى. مين ته‌ره‌زه طوغريسينه باروب باصدم. گلعذار، مينم صول يانيمه كيلوب، قولى برله‌ن جيلكه‌مه طاياندى. بر برمزگه بر سوز ئه‌يتمه‌ينچه، شهرنك كورنشينى تماشا قيلا باشلادق. كورشى يورطده‌غى بيوك قاين جيل برله‌ن اييلوب اييلوب، آقرتن‌غنه شاولى ايدى. بونك اييلولرى، بزگه عجبكه قالغانغه شولاى قيلنغان كبى‌ده بولا ايدى، بزگه: «مبارك بولسون!» ديب، تبريك ايتكان توسلى‌ده بولغان كبى‌ده كورنه

ایدی؛ «ئەی، سز، نی اشلیسز ؟» دیب، آچولانوب بارماق سلکگان کبی‌ده طیولا ایدی. مین کوزمنی آلماینچه شونده قاری ایدم. گلعذار، یاندن‌غنه، میگا، کوزلرینی‌طوتروب‌طوتروب‌غنه‌قاراب، مینم‌اویلاغانلرمنی جنتکلەب طورا‌ایدی. مین آنك کوز قاراولرینی همەسینی سیزه ایدم. مین اویغه چومغاندن چوما ایدم. آنك‌اول قاراشی مینی‌ایسرتکان کبی بولا‌ایدی، یوقلاتقان کبی بولا ایدی؛ مینم طامرلریمه ئلله نی‌یبەرگان کبی، مینی اچمدن‌شادلاندرا‌ایدی. بزنك بو حالمزده، ئلله قایدن کیلوب چغوب، بزنك‌طوغریغه‌غنه کیلوب اوینی باشلاغان آرگان طاوشی برلەن بوزولدی. مین، بیك تیزگنه، گلعذارغه بورولوب قارادم. بزنك کوزلرمز بر برمزنکی برلەن اوچراشدی . اول کولوبرەك گنه:

ـ «نی اویلادك ؟» دیدی. مین:

ـ «سینی، مینی، بزنی!» دیدم. آرگانچی‌هەان اوینی‌ایدی. اول بزنك ایکیمزنك طامرلرمزدن یوری ایدی. ایکیمزگه بر تورلی حسیات اویاندرا، ایکیمزگەده، طورمشقه محبت آرتدرا‌ایدی. ایکیمزگەده، برگه برگه طورودەغنه راحت بارلغینی اثبات قیلا ایدی.

بزنك ایکیمزنك کوکلمز، بر برمزگه محبت، سویو برلەن طولغان‌ایدی. بز، برنی‌اویلی‌ایدك، برنی تلی ایدك. بز، برەم‌برەم یوق ایدك، بزبر ایدك!! گلعذار مینم صول قولمنی قصا باشلادی. آنك، اول قصولری میگا: «اییو بیت، درست بیت، بز- بربیت!» دیگان کبی بولا ایدی. آنك اول قصولری ایلیکتریك کبی، مینم بتون تدنیمه تأثیر قیلدی. مین‌ده، اول‌ده یاقنایغاندن یاقنلاشا ایدك. یاقنلاشا یاقنلاشا، مین کینەتدن قصوب قوچاقلادم. اول مینم‌قوچاغیمه آتلدی. بیك اوزاق، بر برمزنی بلمەینچه طورغاندن

کورونمه، مین حاضر کرەم» دیدی‌ده، آنلرغه قارشی چغوب کیتدی.
بر آزدن‌صوڭ، مین، ایبدەش روسمه چغوب قارارغه‌قوشدم.
اول کرگاچ:

— « گلعذار قزوب قزوب‌غنه‌سویلی، یکتلرنڭ برسی چیتده، برسی گلعذارنڭ سوزینی طڭلی » دیدی. بر آزدن صوڭ طاغی چغوب قارادی، طاغی شول‌جواب برلەن‌کردی. طاغی نی‌قدردن صوڭ اوچونچی چغارووەدە:

— «اول آنده یوق، تگی یکتلرده یوق» دیب کردی.
مین آنلر طورغان بیرگه چغوب قاراسام‌ده، اورنندن جیللر ایسه ایدی. شوندەغی کشیلردن صورادم.

— «آنی آلوب کیتدیلر» دیدیلر..

گلعذار یوغالدی!... قایا کیتدی؟ گلعذار نیك کیتدی؟! اول تاتارلر برلەن نی سویلەدیلر؟... ئلله اول ایری ایدیمی؟! ایندی‌نیچك کورورمن؟ ـ سوءاللرینه هیچ جواب بیره آلمی ایدم. آوغه توشکان بالق کبی‌آری بەرلدم، بیری بەرلدم، ـ هیچ براش چغارا آلمادم. آخرنده پویزد کیتکانچه کوتەچك بولدم. آنی‌ده کوتدم. گلعذار پویزدغەده کیلمەدی. مین، نی‌اشلەرگه بلمەینچه، ئەیبرلرمنی آلوب، نومیراغه منوب کیتدم. اول خط یازغان اوینڭ آدریسینی بلگانگه، شول خط برلەن بویکتلر توشکانگه، مین‌اوز ایسەبم برلەن تگی مارجانی‌طابوب، یالنوب، گلعذار نی بلشورگه یبەرەچك بولدم. شونڭ اوچون «. . . .» شهرینه کرگاچ‌ده شهرنڭ بتون نومیرلدن آنی ازلەب آروب بتدم، یودەدم، طابا آلمادم. اول یورتقه اوزم بارورغه هیچ حیله طابا آلمادم. ایکنچی برکشی یبەرورگه، آندی کشی یوق ایدی؛ ایکنچی‌دن حیلەسی یوق ایدی. مین، تلەر

تلەمەس، بو اشنی ایرتەگەگە قالدردم. اوچ دورت کون رەتلەب یوقلی آلماومدن، بو کون کون بویی اٹ کبی یورومدن، روحادەشول کوندەگنە بولسەدە، بر عمر طورومدن، مین، جسما هم روحا هم بیك آریغانغە، صوراوچی بولسەاویاتورغە قوشوب، یوقلارغەیاتدم.

کوز آلدیمە طاغی گلعذار کیلوب توشدی. اول آوری توسلیدە کورنە ایدی؛ آنی ترگیلر، قینیلر، ئلله نیندی سوزلر برلەن یودەتەلر توسلیدە کورنە ایدی. شول قدر آریغان ایدم ـ هیچ بر نرسەنی باشندن آلوب آخرینە قدر اویلاب چغا آلمی ایدم. یایسە باشندە، یایسە یارتیسندە ایکنچی اوی برلەن چوالا ایدمدە، طاغی آخردن ئللەنیندی گلعذارنڭ: «قوتقارگز، قوتقارگز!» دیب قچقرولری برلەن، یایسەقاراب کولوبرەك گنە: «بارسیدە بتدی، بارسیدە بتدی! اویلاماغانچە چقدی، ایرم بوندە ایکان، همەسینی ئەیتدم، سین تلەگانچە بولدی!» دیگان سوزلر برلەن بتەایدی. نی اویلاماقچی بولسامدە گلعذار کیلوب توشە ایدیدە فکرمنی طاغی باشقەغە بورا ایدی. میڭا باشقە کشیلردە گل شولای گلعذار طوغریسندەغنە اویلیلر توسلی کورنە ایدی. فقط اورامدەغی ایزۋزچیکلرنڭ، صاتوچی مالایلرنڭ شوندی کیفسز چاقدە کولوشولرینی آڭلی آلمی ایدم. واقعا، شوندی قایغولی وقتدە نی دیب کولوشورگە کیرەك؟!..

شولای اویلی اویلی یوقوغە کیتە ایدم. طاغی توشمدەمی کونمدەمی گلعذار، تگی یکتلر، اوچ بالاقلی اشطانلر، رازلوکانی اوینی طورغان آرگانچی، تگی مارجا، طاغی گلعذار، زبیر کوز آلدمدە کورنگان کبی بولالر ایدی. طاغی کوزمنی آچا ایدم، طاغی اویلارم دیگز طولقونی کبی برسینە برسی قوشلوب،

ایکیسندن بر بولوب، اوچونچیسی بر لەن یوغالوب، یراقدن یراقغه کیته گنه بارالر ایدی. یراقلانغان صاین نی اویلاغانمنی، درستی گنه، نی اویلانغانمنی بلمەیەچە اویم آرتندن بارا ایدم. میڭا کیفسز ایدی، کوڭلسز ایدی، ئلله نییم یوق کبی ایدی!..

مین طاغی آقرتن‌غنه یوقلاب کیته ایدم، طاغی گلعذار برلەن برگه بولا ایدك. مین اوزمنڭ، حاضرەك گنه یوغالدی دیب، قایغروومنڭ یوق اوچون ایکانلکینی بلگان توسلی بولا ایدم. آڭار، اول کیتکاچ نیندی اوڭایسز بولونی سویلی ایدم. اول، کوزینی‌زور ایتدروب آچا ایدی‌ده: «ایندی سین‌تلەگانچه‌بولدی!» دیه ایدی. مین، شادلغمدن: «گلعذار!» دیب موینینه آصلماقچی بولا ایدم، اوز طاوشیمه اوزم اویانا ایدم‌ده، گلعذارنڭ یوقلغینی بلوب طاغی قایغورا ایدم ــ یغلیسم کیل‌ایدی. بالالر کبی، گلعذارغه اوپکەلیسم کیلە ایدی؛ آنڭ آیاغینه یغلوب، ایکنچی مینی آلای قالدرماوینی تلیسم کیلە ایدی. طاغی اویلارم چوالا ایدی، طاغی گلعذارغه ئلله نیلر قاتشه باشلی ایدی، طاغی یوقلی ایدم، طاغی اویانا ایدم. بوکیچنی اوتکەرو میڭا بیك آور بولدی، بلا بولدی، عذاب بولدی!.. بوقوسزلق، کیفسزلك، اچ پوشووی برلەن جزالانوب ایزلوب بتکان‌ایدم، برمینوتده مین یوقلی ایدم، توش کوره ایدم، اویانا ایدم، توش یوری ایدم، طاغی یوقلی ایدم. شول جفالر برلەن مین ایکنچی کونگەچقدم. ایرته برلەن اویانغاچ ده، تیزگنه چای اچوب، طاغی تگی مارجانی ازلەرگه طوتوندم. یوقوسزلقدن کوب اویلاودن، باشم بتونلەی اوزمنکی توگل ایدی. بر اشنی باشلاسام، بتوررگه اویم یتمی ایدی..

«نیچك کوریم؟... ایسەنمی؟... تگی تاتارلر قینامادیلرمی؟... مینی ازلەب طابمایچە نی اشلەرگه بلمی یورمیمی؟» ــ سوءاللری

همان سوٴال کوینچه گنه طورالر ایدی. آخردن آط یاللاب ۋاکزالغه کیتدم. مینم اوییم بوینچه، گلعذار بو کون کیته‌رگه تییش، اگر کیتمه‌سه آورووی بولا ایدی.

ۋاکزالغه توشدم. آنده باردم، بونده باردم: بر نی یوق. پویزد کیته‌ر وقت یتدی. همان یوق‌ایدی. پویزد کیتدی، همان یوق! مینم امیدم بتونلەی اوزلدی! نی بولسه‌ده بولدی، یاخشی اش بولمادی. گلعذار یابیك قاتی‌آوری، یابیك زوراش بولدی دیب، اویلی اویلی یوروب، طاغی ات کبی آروب، قایتوب کیتدم.یولده تگی مارجا اوچرادی. واقعه‌نی باشدن‌آیاق سویله‌دم. اول، کیچه کورشه آلماوومزغه بیك قایغوردی، لکن‌وقت اوتکان ایدی. «حاضر ئه‌یده آنلرغه بار!» دیه‌رگه، بلمیم مین بازمادم، بلمیم اونوتدم. شولای ایتوب، آندن‌ده قالدم.

طاغی کیچکه چیکلی همه یرده آنی اوچراتو اوبی برله‌ن یوردم. لکن برقایاده اوچرامادی. نومیرمدن چغوب کیتکانده اوسته‌ل اوستیمه کاغد، قارا قویوب، خدمتچیلرگه:

— «ئه‌یتکز، کم بولسه‌ده کم ایکانینی، طاغی قایچان کیله‌سینی یازسون!» دیب قوشوب چغوب کیته ایدم. لکن کیلوچی‌ده یوق ایدی، اوچراوچی‌ده یوق ایدی.

مین همان کوندزینی گلعذار آرتندن یوروب، کیچینی آنك برله‌ن صاتاشوب، اوچ کوننی اوتکه‌ردم. بو کونلرنی اوتکه‌رومیکا شول قدر آور بولدی، مینم اول وقتغه قدر کورگان آورلقلرم— اوچه‌ر ته‌ولیك آچ طورولرم، برتین آقچه‌سز، بر طانشسز چیت شهرلرده یورولرم، همه‌سی‌ده، بوکار قاراغانده کوب یکل توسلی کورنه‌لر ایدی. آدم باشندن نیلر اوتمی!؟ ... نی کیلسه شول

اوته!.. . مینم باشمدن‌ده بو کونلر اوتدیلر. آلای بولسه‌ده، بو کونلر میڭا بیلگولی بولوب قالدیلر. حاضر اویلاب قاراسام‌ده همه‌سی کوز آلدمده توسلی کورنه‌لر.

دورتنچی کون طاغی ایرتوك طوروب، ۋاکزالغه‌توشه‌رگه آط چاقردم. اوطرورغه باشلاغاچ، ایزۋوزچیك میڭا قارادی‌ده:

— «نیگه ۋاکزالغه توشه‌سڭ؟ مین، نیگه توشووڭنی بله‌م بیت، اول قز شول کوننوك کیچکی پویزده کیتدی» دیدی.

مین قاتدم‌ده قالدم. بو کشی ئه‌یتمه‌گان بولسه، مین هر کوننی پویزدنی اوزاتاچق، هر کوننی امیدسز بولوب قایتاچق‌ایدم. مین اوزمنڭ کیچکی پویزدنی بلمه‌ویمه عجبگه قالدم.

مین امیدسز کوینچه آولیمه قایتوب، اوّلی تیلیغرام، آندن صوڭ خط کوته باشلادم. هر کوننی استانسه‌غه باروب، تیلیغرام برله‌ن خط تیکشرته ایدم. هر کوننی بولمی ایدی، هر کوننی بو نیندی اش ایکانلکینی آڭلی آلمی ایدم. هر کوننی گلعذارنڭ بو اشینه عجبکه قالا ایدم.

مین کوته کوته کوّت بولغاچ، گلعذارنڭ آدریسی برله‌ن خطیازدم. طاغی فلان کوننی‌فلان‌ییرده‌بولا، فلانده بولا، شول کوننی آلا، بو کوننی جواب یازا دیب، کوته‌رگه طوتوندم.

ایسه‌بله‌گان کونم اوتوب‌ده کیتدی. گلعذاردن همان خط یوق ایدی. مین جای بویی شول خطنی کوتدم، جای بویی گلعذارنی اویلادم. همان ایسکیچه — آنڭ‌طوغریسنده بر نرسه‌ده بلمه‌ینچه، آندن برخطده آلماینچه اوتکه‌ردم.

گلعذارایسه‌نمی؟... آڭار نی بولدی؟... نیك خط یازمادی، نیك جواب یازمادی؟ هیچ برسینی بلمه‌دم. آنڭ آدریسی برله‌ن

آنی ازله‌ب طابارغه میگا ممکن توگل ایدی. چونکه، اوی اشلرمزدن، ئه‌نیلر، سگللرمدن آیرولورغه، طاغی شوندی بر کشینڭ خاتونینی کورور اوچون اویدن کیته‌رگه هیچ ممکن توگل ایدی.

مین اوزمدن اوزم گنه، کیچلرده آی یاقتیلرنده، باقالر قچقرغانده، ئه‌تەچ طاوشینی ایشتکانده، گلعذارنی اویلی ایدم. اول، کوگلیمه کیله‌ده توشه ایدی. اول، همان اوّلـگیچه، مینم آلدیمه کیلوب، کوزلرینی زور آچوب: «سین تله‌گانچه بولدی!» دیگان توسلی بولا ایدی. لکن بو ئه‌یتوی، تگی وقتده‌غی توسلی توگل، بتونله‌ی باشقه ایدی ــ مسقل ایتکان، میندن کولـگان کبی بولا ایدی...

مین اوزم آلغان آرباغه، اوزم آلغان قاراطمنی جیکـگاچده گلعذار مینم یانیمه چغوب اوطرور توسلی بولا ایدی. اول همان بولمی ایدی. مین آکار: «مینی صارغایتمه، کیل! آط آلدم، آرباده آلدم، قرلرغه‌ده چغام!» دیه‌سم کیله ایدی.

قای وقتده آط، جیکـگاچ، بیك موكڭ ایتدروب کشنه‌ب یبه‌ره ایدی‌ده، میگا اول گلعذارنی یوقسنغاندن شولای کشنی کبی بولا ایدی. اوزم‌ده طاغی گلعذارنڭ یوقلغینی سیزوب، کوزمدن یاشلرم چاچراب چغوب کیته ایدی. مین، قرغه یالغز چغوب، هر نرسه‌ده موگلق، هر نرسه‌ده کیفسزلك کوروب کره‌ایدم. هر نرسه میگا گلعذارنڭ یوقلغینی بلـگرته، هر نرسه‌میگا موگایوب‌غنه، قزغانوب‌غنه قاراغان توسلی بولا ایدی. مین قای وقتده: «نیچـك، بو، گلعذار مینی قزغانمی ایـکان؟» دیه ایدم. شونڭ آرتندن اوق میگا گلعذارنڭ ایری حقنده: «کشینی قزغانمه، قزغانـچ بولورسڭ!» دیگان سوزی قلاغیمه چگلداب ایشتله باشلی ایدی‌ده، بو قاعده‌نی مینم حقمده‌ده یوروته میگاننی دیب ایسم کیته

ایدی. قای وقتده گلعذار کوزیمه کورونگان کبی بولا ایدیده، مینم: «گلعذار، نیك بولای ایتدڭ؟» دیگان سوزیمه قارشی: «یازمش شولای بولغاندر» دیگان کبی بولا ایدی.

بلمیم، یازمش شولای بولغاندرمی، ئلله باشقه بر بر سبب چقغاندرمی، مین گلعذارگه‌طاغی‌خطلر یازسامده، هیچ جواب آلا آلمادم.

بر ایکی یل، بلکه گلعذاردن خبر کیلور' بلکه اول، بلکه بو دیب طوردم؛ لکن آنڭ حقنده هیچ بر معلومات آلا آلماغاچ، مین‌ده آنڭ طوغریسنده بیك اویلامی باشلادم. آنڭ توسلری، قیلنشلری، سوزلری، همان یراقدن یراقغه کیته گنه بارا بارا، قویی بر طومان برله‌ن قابلانغان کبی یوغالدی. . .

گلعذارنڭ جواب بیرمه‌ولرینی، میڭا برده اهمیت بیرمه‌وینه، ایسی کیتمه‌وینه باغشلی آلمی ایدم؛ چونکه گلعذار شول قدر یالغان سوزلر سویله‌رلك قز توگل ایدی. شونڭ اوچون، اول همان مینی سویه، اول همان مین تله‌گانچه راضی بولسه‌ده، ئلله نیندی اشلر آنی به‌یله‌ب طوتا توسلی کورنه ایدی.

اول اشکه ایندی اون یل بولدی.

بر نیچه یلدن صوڭ مین اویله‌ندم. حاضر بالالرمده بار، خاتونم برله‌نده یاخشی طورام. لکن گلعذار همان یوق!!...

دیب، عبدالله افندی حکایه‌سینی بتردی.

III

بز همه‌مزده طنمزنی چغارماینچه طڭلاب طوردق. اول بترگاچده، برمز:

— «شوندن صوڭ گلعذارنی کورگانڭزده یوقمی؟» دیدی.

عبدالله افندی:

— «بر وقتنی مین کوزگه طاباراق‌غنه قزان اورامندن خاتونم، اوغلم بر له‌ن قاون آلوب قایتوب کیله ایدک، شول وقتده بر ایر کشی، بر خاتون، ئه‌یبرلری بر له‌ن ایز ؤوز چیک‌ده قارشی کیلوب اوتوب کیتدیلر. شونك خاتونی گلعذار توسلی بولغان ایدی. بلمیم، اول ایدی، بلمیم توگل، تمام کوروب بتره آلمادم» دیدی.

بزنك ایبده‌شلرمز عبدالله افندیگه‌بر آوزدن رحمت‌لر اوقوب، وقت یتکانگه، قایتورغه حاضرله‌نه باشلادیلر. عبدالله افندی‌ده اوز ره‌تنده:

— «یوق سوزلر بر له‌ن سزنی چای اچرمی قالدردم» دیب عفو اوتندی.

باشقه‌لر کیته باشلاغاچ، مین عبدالله افندینی بر آز چیتکه‌ره‌ك آلوب کیتدم‌ده:

— «مین، واق‌تویه‌ك نرسه‌لر یازغالیم، هم‌یازارغه‌بیك یارانام، اگر رخصت بیرسه‌گز، سزنك بو واقعه‌گزنی قولدن کیلگان قدر، اوزگه‌رتمه‌ینچه یازار ایدم» دیدم.

عبدالله افندی بر آز اویلاب طوردی ده:

— «مین راضی، لکن‌بو مینم‌سرم گنه توگل، گلعذار کورگاچ نی ئه‌یتور ایکان صوك؟» دیدی. طاغی بر آز اویلاغاندن صوك:

— «یازگز، برنی ئه‌یتمه‌س! «یازمش شولایدر» دیه‌رده قالور» دیدی.

مین یازدم.

صوك

کتبخانهٔ شخصی
رستم سعید اوغلی عمران
(u.u8686@gmail.com)